

MASTER'S THESIS

Johnny Walker loopt nooit weg

Nederlandse vrouwen over hun relatie met alcohol in autobiografische geschriften van 1965 tot 2015

van der Molen-Wilkes, S.V.

Award date:

2022

Awarding institution:

Department of Cultural Studies

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

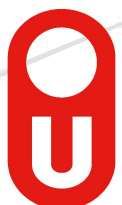
If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 07. Jul. 2022

Open Universiteit
www.ou.nl

‘Johnny Walker loopt nooit weg’

Nederlandse vrouwen over hun relatie met alcohol in autobiografische geschriften van 1965 tot 2015.

‘Johnny Walker never walks away’

Dutch women on their relationship with alcohol in autobiographic writings from 1965 till 2015.

Masterscriptie Cultuurgeschiedenis Open Universiteit

Susan van der Molen

Begeleidster: Prof. dr. Gemma Blok
Examinator: Dr. Lizet Duyvendak Susan
Student: van der Molen
Studentnummer: x
Adres: x
x
Telefoon: x
E-mail: x

Maart 2022

Inhoudsopgave

Inleiding.....	1
Historiografisch kader.....	2
Opbouw en theorie.....	6
1. Drinkpraktijken.....	12
1.1. Het materiaal: bier, wijn en gedestilleerd.....	12
1.2. De tijdseenheden: hoe vaak en hoeveel.....	15
1.3. Gelegenheden: in gezelschap of alleen.....	17
1.4. Vaardigheden: doordrinken of minderen.....	19
1.5. Conclusie.....	21
2. Redenen om te drinken.....	23
2.1. Drank als ‘sociaal bindmiddel’ en inspiratie.....	24
2.2. Drank als ‘zelfmedicatie’.....	26
2.3. Drank als noodzaak.....	29
2.4. Conclusie.....	31
3. Drank en autobiografie.....	33
3.1. De ‘drinkende’ identiteit.....	35
3.2. De topos van de bekentenis.....	39
3.3. Conclusie.....	42
Conclusie.....	45
Summary.....	48
Lijst van bronnen en literatuur.....	50
Primaire bronnen.....	50
Secundaire literatuur.....	51

Inleiding

In *Logboek van een onbarmhartig jaar* (2011) noemt Connie Palmen alcoholverslaving ‘gekochte vriendschap’; je koopt er volgens haar de zwaarte van het moeten liefhebben mee af. Het is de onsterfelijke vriend van gelukkige doodsangst en bange levensvreugde die je niet zal verlaten: ‘Johnny Walker loopt nooit weg’.¹ Loïs Bisschop schrijft in *Ik drink niet meer* (2019) dat de alcohol ook erg van haar ging houden: ‘we zijn lange tijd geliefden geweest, maar ik heb de relatie beëindigd’.² Dit zijn twee voorbeelden van Nederlandse vrouwen die in autobiografische vorm hun relatie met alcohol beschrijven tussen 1965 en 2015. In deze periode neemt niet alleen het drankgebruik snel toe, maar ook het aantal vrouwen dat hierover schrijft.

Tegen de achtergrond van een snel groeiende welvaart in Nederland tussen 1950 en 1970 ontwikkelde zich een consumptiemaatschappij waarin mensen meer verdienden, meer kochten, meer kilometers reden en meer alcohol dronken.³ Uit de *Nationale Drug Monitor Jaarbericht 2020* blijkt aan de hand van verkoopcijfers van de hoeveelheid alcohol die jaarlijks per hoofd van de bevolking wordt geconsumeerd, dat er tussen 1960 en 1980 een enorme toename plaatsvond (van 2,6 liter tot 8,9 liter) die daarna afnam tot ongeveer 7 liter wat vanaf 2014 stabiel is. Wat hierbij opvalt, is dat met name het aantal drinkende vrouwen relatief is toegenomen. Mannen drinken nog wel meer als vrouwen - in 2019 geldt dit voor 84,8 procent van de mannen - maar met 73,5 procent zitten vrouwen daar niet ver meer vanaf. Daarnaast is van alle gewoonten die de gezondheid beïnvloeden drankgebruik de enige is die onder hoogopgeleiden het hoogst is.⁴ De ambivalente gevoelens die drankgebruik met zich meebrengt, zijn regelmatig autobiografisch beschreven sinds het begin van de negentiende eeuw; vaak door mannen en in de laatste vijftig jaar in toenemende mate door vrouwen.⁵

Hoe vrouwen in Nederland in de afgelopen decennia hun drankgebruik omschrijven, wat voor redenen zij hiervoor geven, en hoe zij dit betekenis geven in hun autobiografische werk, staat centraal in het onderzoek voor deze scriptie. Ik richt mij hier op het vrouwelijke perspectief, omdat de ambiguïteit tussen het overal legaal beschikbaar zijn van drank en de toenemende aandacht voor de risico's van alcoholgebruik voor hen in grotere mate opgaat. Het is meer geaccepteerd dat vrouwen drinken en wordt als uiting van emancipatie gezien, vergeleken met mannen wordt er echter sneller geoordeeld wanneer er geen maat wordt gehouden.⁶ Drank en schrijvers zijn een bekend thema, drank en schrijfsters zijn dat

¹ Connie Palmen, *Logboek van een onbarmhartig jaar* (Amsterdam 2011) 165.

² Loïs Bisschop, *Ik drink niet meer* (tweede, herziene druk; Amsterdam 2019) 13.

³ Kees Schuyt, Ed Taverne, *1950. Welvaart in zwart-wit. Nederlandse cultuur in Europese context* (Den Haag 2000) 281.

⁴ *Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2020*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Ministerie van Justitie en Veiligheid, Trimbos Instituut, Netherlands Institute of Mental Health and Addiction (Den Haag 2021) 392 en 385-386.

⁵ Gemma Blok, *Ziek of Zwak. Geschiedenis van de verslavingszorg in Nederland* (Amsterdam 2011) 242.

⁶ Anja Meulenbelt, Anke Wevers, *Vrouwen en alcohol* (Amsterdam 1994) 10.

veel minder.⁷ De hoofdvraag van deze scriptie is dan ook: hoe ontwikkelde zich tussen 1965 en 2015 de betekenisgeving door Nederlandse schrijfsters aan hun relatie met alcohol in autobiografische geschriften? Om dit te onderzoeken heb ik autobiografisch werk van vijf Nederlandse schrijfsters geselecteerd aan de hand van verderop in deze Inleiding nader benoemde criteria. Op basis van het werk van Doeschka Meijsing, Anja Meulenbelt, Connie Palmen, Mariëtte Wijne en Loïs Bisschop analyseer ik hoe zij hun drinkpraktijken beschrijven en welke autobiografische en sociaal-culturele redenen zij geven voor hun gebruik van alcohol. De analyse richt zich ook op de manier waarop getuigenis wordt afgelegd; in hoeverre worden autobiografische en/of fictionele signalen in de autobiografische teksten gegeven om een 'drinkende identiteit' vorm te geven die de lezer overtuigt? Gezien de toename van bekentenisliteratuur vanaf de jaren zeventig verwacht ik dat aan de hand van de autobiografische werken de stem van de schrijvende en drinkende vrouw meer zichtbaar wordt.

Historiografisch kader

Om de literaire representatie van drankgebruik door vrouwen vanaf de jaren zestig te analyseren, maak ik gebruik van inzichten uit verschillende disciplines. Ten eerste plaats ik de geanalyseerde bronnen binnen de geschiedenis van de naoorlogse drankbestrijding en verslavingszorg om een beeld te krijgen van het toenemende drankgebruik vanaf de Tweede Wereldoorlog. Sociologisch onderzoek naar gender en alcohol biedt bruikbare perspectieven voor het duiden van de manieren waarop vrouwen denken en schrijven over de oorzaken van hun drankgebruik. Dit geldt ook voor de zich ontwikkelende inzichten over de medicalisering van het drinken van alcohol. Daarnaast besteed ik aandacht aan antropologisch onderzoek naar de maatschappelijke betekenis van en rituelen rond drankgebruik, en ook aan cultuurhistorische publicaties rond de relatie tussen kunst en alcohol.

De toenemende acceptatie van drankgebruik in het naoorlogse Nederland is een belangrijke context voor dit onderzoek. Andragoloog Jaap van der Stel meldt in *Drinken, drank en dronkenschap. Vijf eeuwen drankbestrijding en alcoholhulpverlening in Nederland* (1995) dat na de Tweede Wereldoorlog het schenken van alcohol bij gelegenheden gebruikelijker wordt en dat sociaal drinken een uiting wordt van maatschappelijk succes, zolang het beheerst gebeurt en niet leidt tot 'probleemdrinken'. Hij spreekt in dit verband van een nieuwe cultuur van 'welvaartsdrinken' waar vrouwen in toenemende mate aan deelnemen.⁸ Historica Gemma Blok stelt in *Ziek of Zwak. Geschiedenis van de verslavingszorg in Nederland* (2011) dat de versnelde emancipatie van vrouwen ook op het gebied van drankgebruik te zien was. Zij citeert een Rotterdamse drankhulpverlener die in 1946 schreef: 'In vroeger jaren zou geen vrouw,

⁷ Olivia Laing, "Every hour a glass of wine" – the female writers who drank', *The Guardian* 13 juni 2014., Alexandre Lacroix, *In drank ten onder. Schrijvers en alcohol* (Parijs 2001) 109-112.

⁸ J.C. van der Stel, *Drinken, drank en dronkenschap. Vijf eeuwen drankbestrijding en alcoholhulpverlening in Nederland* (Hilversum 1995) 280.

die prijs stelde op haar naam, zich alleen in een café gewaagd hebben. Thans zien wij tallozen op een barkruk zitten'.⁹

Met deze toename van in het openbaar drinkende vrouwen komt de vraag naar voren in hoeverre er een relatie te leggen valt tussen de emancipatie van vrouwen en hun alcoholgebruik. Dit komt aan de orde in verschillende onderzoeken vanuit het genderperspectief. In Nederland onderzoeken sociaal wetenschapper Anja Meulenbelt en staffunctionaris vrouwenhulpverlening Anke Wevers in *Vrouwen en alcohol* (1994) de verschillen tussen mannen en vrouwen voor wat betreft de redenen om te drinken, de lichamelijke verschillen, de beoordeling of veroordeling van de drinkende vrouw, en de gevolgen voor de behandeling van overmatig drankgebruik. Zij stellen dat het toegenomen drankgebruik van vrouwen te wijten is aan een onvoltooid emancipatieproces. Waar vrouwen in verhouding meer van de traditionele mannenrol hebben overgenomen, geldt dat andersom veel minder. De dubbele belasting maakt vrouwen gevoelig voor de 'greep naar een vorm van troost en zelfbeloning'.¹⁰ Wat verder opvalt is dat hoewel de acceptatie van vrouwen die alcohol drinken door de jaren heen is toegenomen, de impliciete regels voor drankgebruik voor mannen anders zijn dan voor vrouwen. Volgens Meulenbelt en Wevers wordt drankgebruik bij vrouwen gerelateerd aan seksuele losbandigheid en het niet voldoen aan haar taak van 'hoedster van man en kinderen'.¹¹

De conclusie dat alcoholgebruik als medicijn wordt ingezet tegen een dubbele belasting en dat drinkende vrouwen anders beoordeeld worden dan mannen, sluiten aan bij internationale onderzoeken naar gender en alcohol. Psychologe Pamela Raine stelt in *Women's perspectives on drugs and alcohol* (2001) dat het drinken om stress te verlagen voor vrouwen leidt tot negatieve reacties van anderen. Stevig drinkende vrouwen zijn bedreigend, omdat moeders bij uitstek gezien worden als de 'moral guardians of the family'.¹² Hoe ambigu de huidige sociale gedragsregels zijn voor vrouwen, laat sociaal wetenschapper Melissa Stepney zien in haar artikel 'Vrouwen, alcohol en ambiguïteit' (2010). Stepney beschrijft dat het sociale drinken voor vrouwen aan de ene kant een 'nieuwe vorm van vrouwelijkheid' representeert, waarin emancipatie en vrijheid centraal staan, terwijl het aan de andere kant een teloorgang van traditionele waarden vertegenwoordigt.¹³ Sociaal wetenschapper Sidsel Eriksen voegt hier in 'Alcohol as a gender symbol' (1999) aan toe dat het historische beeld van de weinig drinkende, beheerste vrouw, in tegenstelling tot de onvrouwelijke, in publiek drinkende vrouw vanaf de jaren zestig, sociale constructies zijn die niet altijd door feiten worden gestaafd en onderhevig aan verandering zijn. Zij veronderstelt dat het feit dat meer vrouwen publiekelijk drinken, het concept van wat mannelijk is onder druk zet en vrouwen er misschien goed aan doen het opkomende beeld van de 'sobere man' te volgen.¹⁴

⁹ Blok, *Ziek of Zwak*, 115-116.

¹⁰ Meulenbelt, *Vrouwen en alcohol*, 25.

¹¹ Ibidem, 100-102.

¹² Pamela Raine, *Women's perspectives on drugs and alcohol* (Abingdon, New York 2001) e-book, 16-18.

¹³ Melissa Stepney, 'Vrouwen, alcohol en ambiguïteit', *Agora*, 26 (2010) 7.

¹⁴ Sidsel Eriksen, 'Alcohol as a gender symbol', *Scandinavian Journal of History*, 24 (1999) 45-73.

De toenemende interesse voor soberheid als levensstijl, die de afgelopen decennia te zien is, hangt samen met een toenemende medische kennis over en politieke nadruk op de gezondheidsrisico's van alcoholgebruik. In Nederland is de laatste jaren veel aandacht voor preventie en reductie van schadelijk alcoholgebruik, zoals neergelegd in het Nationaal Preventieakkoord (NPA) van 2018.¹⁵ De belangstelling voor het bewust niet drinken in januari – ook wel *Dry January* genoemd - die in verschillende landen, waaronder Nederland, valt waar te nemen, is een voorbeeld van hoe deze medische benadering en de bijbehorende veronderstelling dat je zelf je gedrag kunt beïnvloeden, opgang maken. Vrouwen, en met name hoopopgeleide vrouwen, staan hierbij specifiek in de belangstelling. Psychiater en neurobioloog René Kahn benadrukt in *Op je gezondheid? Over de effecten van alcohol* (2016) het risico op borstkanker voor vrouwen. De veronderstelling dat een beetje alcohol juist gezond is, wijst hij pertinent af.¹⁶ Het benoemen van de risico's van alcoholgebruik heeft (nog) niet de impact op alcoholinname die te zien is bij campagnes om minder te roken. Wel is er met name bij hoogopgeleide vrouwen een beweging van *soberistas* waar te nemen, waar het regelmatig en overmatig drinken ter discussie wordt gesteld. Er zijn veel boeken, blogs en internetfora van vrouwen te vinden, die zich afzetten tegen de gewoonte bij elke gelegenheid te drinken en die soberheid als gezonde *lifestyle* te propageren.¹⁷

Een andere uiting van de medicalisering van alcoholgebruik is om overmatig drankgebruik als ziekte te beschouwen en de drinker als patiënt. Historica Lori Rotskoff noemt dit in *Love on the Rocks: men, women, and alcohol in post-World War II America* (2002), haar studie naar de rol van gender in het alcoholdebat in de Verenigde Staten, 'the transition from sin to sickness'.¹⁸ Hoe deze medicalisering de verslavingszorg in Nederland beïnvloedde, is onderzocht door Gemma Blok in *Ziek of zwak. Geschiedenis van de verslavingszorg in Nederland* (2011). Zij stelt dat vanaf het einde van de negentiende eeuw de opvatting ontstond dat de verslaafde niet zwak was maar ziek. Vooral na 1945 won deze visie op alcoholisme als ziekte terrein. Hoewel de morele afkeuring van drankzuchtigen nooit helemaal is verdwenen, heeft de medicalisering van drankverslaving meer aandacht voor de emoties tot gevolg gehad: de psychologisering van de verslavingszorg. De laatste decennia is daarnaast een verschuiving waar te nemen van de nadruk op geheelonthouding naar meer aandacht voor *harm reduction*, waarbij verslaving als een naar chroniciteit neigende (hersens)ziekte wordt beschouwd.¹⁹

De groeiende nadruk op de medische nadelen en gevaren van drankgebruik ondervindt echter ook kritiek in enkele recente publicaties. De antropoloog Edward Slingerland betoogt in *Drunk. How we sipped, danced and stumbled our way to civilization* (2021) dat onze beschaving niet zou bestaan zonder alcoholgebruik en dat hier goede redenen voor zijn. Naast het plezier dat alcohol kan bieden, bevordert

¹⁵ *Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2020*, 376.

¹⁶ René Kahn, *Op je gezondheid? Over de effecten van alcohol* (z.p. 2016) e-book, 53 en 14-16.

¹⁷ Gemma Blok, 'Beschavingsoffensief richt zich op hoger opgeleide, drinkende vrouw', *De Volkskrant* 19 november 2016.

¹⁸ Lori Rotskoff, *Love on the rocks, men, women, and alcohol in Post-World War II America* (North Carolina 2002) e-book, 10.

¹⁹ Blok, *Ziek of Zwak*, 1 en 239-242.

alcohol soms ook de creativiteit, het vermogen tot samenwerken, en het tijdelijk uitschakelen van het controlecentrum, wat hij noemt de extase – en het gevaar – van de (wijngod) Dionysius versus de controle van de (zonnegod) Apollo.²⁰ Journaliste en schrijfster Marian Donner maakt een vergelijkbaar argument in haar *Zelfverwoestingsboek* (2019) waarin ze stelt dat het lijkt of er alleen wordt gekozen voor de zorg voor de toekomst, en er geen ruimte is voor het zoeken naar een middenweg om door middel van een roes te ontsnappen uit ‘die wereld van praktisch nut, van doelen en goals, van het in mezelf moeten investeren’.²¹ Het boek *Proost! Voor wie niet wil stoppen met drinken* (2021) van arts Sigrid Sijthoff biedt een aantal instructies voor zo’n middenweg. Hoewel ze de nadruk legt op de gevaren voor de gezondheid van regelmatig alcoholgebruik, onderschrijft Sijthoff de stelling dat alcohol een deel van onze cultuur is en een verbinder kan zijn.²²

Naast de aandacht voor de specifieke positie van vrouwen in de discussies over alcoholgebruik ben ik geïnteresseerd in de relatie tussen schrijvers en alcohol. Zoals filosoof Maarten Doorman laat zien in *De Romantische Orde* (2004), ontstond in het midden van de achttiende eeuw een invloedrijk beeld van de kunstenaar als overgevoelig genie, en door die verhoogde gevoeligheid extra vatbaar voor ziektes of verslaving. Middelengebruik ging gelden als een haast intrinsiek onderdeel van kunstzinnig werk, bijna even belangrijk als de kunst zelf. In de loop van de negentiende eeuw maakte dit beeld de kunstenaar tot bohémien, die zijn identiteit ten dele ontleende aan verzet tegen een burgerlijke levenswijze; een verzet dat belichaam werd door gebruik van drank en drugs.²³

Hoe invloedrijk dit beeld zelfs in onze eeuw nog is, blijkt bijvoorbeeld uit het boek van schrijver Alexandre Lacroix, *In drank ten onder* (2001). Daarin stelt hij dat een schrijver geen middelmatige oftewel burgerlijke positie kan innemen. Hij moet in drank ten onder gaan of anders helemaal niet drinken. Lacroix voegt hieraan toe dat alcohol de factor is die waarschijnlijk ‘het meest heeft bijgedragen tot de vernieuwing van de literatuur na Baudelaire’.²⁴ Dit romantische beeld van de drinkende (mannelijke) schrijver wordt kritischer benaderd door schrijfster en cultuurcritica Olivia Laing in *The trip to Echo Spring, Why writers drink* (2013). Hoewel ze van de zes schrijvers die zij in haar boek behandelt - F. Scott Fitzgerald, Ernest Hemingway, Tennessee Williams, John Cheever, John Berryman en Raymond Carver - vindt dat ‘they produced between them some of the most beautiful writing this world has ever seen’, heeft ze ook oog voor hun tragische leven als alcoholist, de vele excuses waarom ze drinken en hun vaak vergeefse strijd om met drinken te minderen of stoppen.²⁵ In antwoord op de vraag waarom ze geen vrouwen in haar boek heeft opgenomen, geeft Laing in een artikel in *The Guardian* ‘Every hour a glass of wine’ – female writers who drank’ enkele voorbeelden van drinkende schrijfsters, waaronder Jean Rhys,

²⁰ Edward Slingerland, *Drunk. How we sipped, danced and stumbled our way to civilization* (New York 2021) e-book 538-539.

²¹ Marian Donner, *Zelfverwoestingsboek. Waarom we meer moeten stinken, drinken, bloeden, branden en dansen* (z.p. 2019) e-book, 48-50.

²² Sigrid Sijthoff, *Proost! Voor wie niet stoppen wil met drinken* (Amsterdam 2021) e-book, 10-11.

²³ Maarten Doorman, *De romantische orde* (Amsterdam 2004) 132-134.

²⁴ Alexandre Lacroix, *In drank ten onder. Schrijvers en alcohol* (Parijs 2001) 109-112.

²⁵ Olivia Laing, *The trip to Echo Spring. Why writers drink* (Edinburgh 2013) e-book 28.

Patricia Highsmith en Marguerite Duras.²⁶ Haar conclusie dat het niet verbazingwekkend is dat vrouwelijke schrijfsters veel drinken gegeven de moeilijke positie waarin ze zich bevinden. Ze verwijst naar de specifieke situatie van de drinkende vrouw, die als 'female writers who sought refuge in the bottle and salvation on the page' zich bewegen tussen persoonlijke overwegingen en maatschappelijke verwachtingen, en hier vorm aan geven in hun werk. Aangezien een vergelijkbaar Nederlands onderzoek niet bestaat wil ik met deze scriptie een aanzet geven om in deze lacune te voorzien.

Opbouw en theorie

Aan de hand van publicaties over vrouwelijke schrijfsters en onderzoek in verschillende databases heb ik vijf schrijfsters geselecteerd die in Nederland werkzaam zijn, voor wie het eigen drankgebruik een belangrijk of terugkerend thema vormt, en die dit autobiografisch hebben beschreven. Dit zijn achtereenvolgens Doeschka Meijnsing, Anja Meulenbelt, Connie Palmen, Mariëtte Wijne en Loïs Bisschop.²⁷ Bij Doeschka Meijnsing is drank geen hoofdthema maar komt haar alcoholgebruik wel op verschillende manieren naar voren in haar werk. Ik heb ten eerste haar dagboeken geselecteerd, *En liefde in mindere mate. Dagboeken 1961-1987*, die in 2016 na haar dood zijn gepubliceerd. Daarnaast analyseer ik de correspondentie met haar broer, schrijver Geerten Meijnsing, in *Liefdevolle rivaliteit* en *Over de liefde*, een roman gebaseerd op autobiografische gegevens. Anja Meulenbelt heeft over alcoholgebruik vanuit het vrouwelijke perspectief gepubliceerd in *Vrouwen en alcohol*. In haar autobiografisch werk wordt alcohol meer zijdelings behandeld, zoals in haar persoonlijke relaas *De schaamte voorbij* en de autobiografische roman *Blessuretijd*. Daarnaast heeft ze een aantal blogs over haar alcoholgebruik geschreven die ik in het onderzoek opneem. Connie Palmen heeft in verschillende werken over verslaving aan sigaretten en alcohol geschreven. In de (autobiografische) roman *I.M.* en *Logboek van een onbarmhartig jaar* schrijft ze over haar persoonlijk drankgebruik en haar gedachten over alcoholisme en verslavingen. De laatste tien jaar zijn er verschillende boeken verschenen in met name het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten gebaseerd op persoonlijke ervaringen met het stoppen met (te veel) drinken. Voor Nederland zijn de belangrijkste voorbeelden Mariëtte Wijne, Ingrid de Bruijn, Jacqueline van Lieshout en Loïs Bisschop. Van deze vier heb ik *Nou, nog eentje dan. Voor wie wil stoppen met (te veel) drinken* van Mariëtte Wijne en *Ik drink niet meer* van Loïs Bisschop gekozen, omdat zij zich beiden als (journalistiek) schrijfster positioneren.

Een aantal schrijfsters is in de overweging meegenomen, maar voldeed niet aan alle criteria. Mensje van Keulen schrijft in haar dagboeken over regelmatig drankgebruik, maar het is geen

²⁶ Olivia Laing, 'Every hour a glass of wine' – the female writers who drank', *The Guardian* 13 juni 2014.

²⁷ Jacqueline Bel, Thomas Vaessens (red.), *Schrijvende vrouwen. Een kleine literatuurgeschiedenis van de Lage Landen 1880-2010* (Amsterdam 2010) e-book; Elsbeth Etty, *Dames gaan voor. Nieuwe Nederlandse schrijfsters van Hella Haasse tot Connie Palmen* (Amsterdam 1999); Margot de Waal, *Vrouwenlevens. Honderd jaar vrouwen over hun levens* (Amsterdam 1995); Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren, www.dbnl.org; Literom, <https://scholen-literom-nbdbibliion-nl>.

terugkerend thema in haar werk.²⁸ Helen Knopper refereert aan haar eigen drankgebruik in *Met naam en toenaam*, maar behandelt het thema in later werk voornamelijk vanuit het standpunt van anderen, zoals in *Het loopt, het ademt, het leeft*.²⁹ Marcella Baete's werk is hoewel Nederlandstalig in Vlaanderen gesitueerd en daarom minder relevant om het tegen de Nederlandse maatschappelijke context af te zetten. Helga Ruebsamen schrijft over uitbundig drankgebruik maar niet in autobiografische vorm, net zoals Stella Bergsma in *Pussy Album*.³⁰

De periode waarin het drankgebruik van de schrijfsters speelt, bestrijkt ongeveer vijftig jaar, van 1965 tot 2015. Zoals eerder in deze inleiding is beschreven, is dit de periode waarin vrouwen aanmerkelijk meer zijn gaan drinken. Het dagboek van Doeschka Meijsing *En liefde in mindere mate* begint op 24 december 1961. De eerste vermelding van het drinken van alcohol is in 1964, als ze wijn drinkt op een bal.³¹ Het dagboek loopt tot 12 mei 1987. De brieven aan haar broer Geerten in *Liefdevolle rivaliteit* starten op 22 augustus 1979. In de periode die overlapt met het dagboek, tot mei 1987, wordt niet over alcohol geschreven. De eerste vermelding is in december 1989 en haar laatste gedateerde brief is van 19 november 2001.³² *Over de liefde* speelt in de periode van de relatiebreuk van Meijsing en haar partner Xandra Schutte - Pip en Jula in het boek - tussen 2005 en 2007.³³ Anja Meulenbels *De schaamte voorbij* is geschreven in de zomer van 1975 en beschrijft haar leven op dat moment afgewisseld met hoofdstukken van herinneringen tot aan haar vroege jeugd. Een eerste vermelding van het drinken van alcohol is als ze met het huiswerkclubje van de HBS 'zure landwijn' drinkt.³⁴ *Blessuretijd* is geschreven tussen juni en augustus 1993 met herinneringen aan de voorgaande jaren.³⁵ In juni 1993 publiceert Meulenbelt een artikel in het feministische maandblad *Opzij*, waar ze ingaat op drankgebruik van vrouwen en haar eigen ervaringen beschrijft.³⁶ Van april tot september 2012 schrijft ze het weblog *De blije geheelonthouder* die te vinden is op haar website.³⁷ De roman *I.M.* van Connie Palmen beschrijft de periode van haar relatie met Ischa Meijer en de eerste periode na zijn dood. Beginnend in februari 1991 tot november 1995.³⁸ In *Logboek van een onbarmhartig jaar* documenteert ze de periode na de dood van haar man Hans van Mierlo, beginnend op 28 april 2010 tot met 11 september 2011.³⁹ Journaliste en schrijfster Mariëtte Wijne maakt in *Nog eentje dan* een 'reis door alcoholland' vanaf november 2009 tot

²⁸ Mensje van Keulen, *Neerslag van een huwelijk. Dagboek 1977-1979* (Amsterdam, Antwerpen 2018) e-book.

²⁹ Helen Knopper, *Met naam en toenaam* (Amsterdam 1986).

³⁰ Helga Ruebsamen, *Op Scheveningen* (Amsterdam, Antwerpen 1988) e-book; Stella Bergsma, *Pussy Album* (Amsterdam 2016) e-book.

³¹ Doeschka Meijsing, *En liefde in mindere mate. Dagboeken 1961-1987* (Amsterdam, Antwerpen 2016) 17 en 38.

³² Geerten Meijsing, Doeschka Meijsing, *Liefdevolle rivaliteit. De correspondentie* (Amsterdam, Antwerpen 2018) 11, 105, 239.

³³ Doeschka Meijsing, *Over de liefde* (Amsterdam 2009).

³⁴ Anja Meulenbelt, *De schaamte voorbij. Een persoonlijke geschiedenis* (Amsterdam 1976) 30.

³⁵ Anja Meulenbelt, *Blessuretijd* (Amsterdam 1994).

³⁶ Anja Meulenbelt, 'Zit vijf al in de klok? Nieuwe groep vrouwen in de gevarezone', *Opzij* (juni 1993) 8-11.

³⁷ Anja Meulenbelt, *Anja Meulenbelt weblog*, [De blije geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#).

³⁸ Connie Palmen, *I.M.* (Amsterdam 1998).

³⁹ Palmen, *Logboek van een onbarmhartig jaar*.

december 2010 als ze een jaar 'van de fles' afblijft, met een aantal interviews en eigen ervaringen met drank vanaf ongeveer 1978.⁴⁰ Daarnaast schreef ze een aantal columns in het maandblad *Lef* tussen 2012 en 2015.⁴¹ De jonge schrijfster Loïs Bisschop tenslotte, die inmiddels werkzaam is als hulpverlener in de verslavingszorg, beschrijft in *Ik drink niet meer* een periode van 2013 tot 2015, waarin ze begint met af te kicken van de drank en daar een boek over schrijft. Het verhaalt haar 'drankgeschiedenis' en heeft een nawoord van vijf jaar later.⁴² Op haar website zijn vijf columns met eenzelfde strekking uit 2015 te vinden.⁴³

Om de hoofdvraag te beantwoorden, deel ik het onderzoek op in drie hoofdstukken. Om een indruk te krijgen hoe de relatie van de vrouwen met alcohol eruitziet en hoe de gebruiken rond het drinken van alcohol zich in de laatste 50 jaar hebben ontwikkeld, onderzoek ik ten eerste hoe er wordt gedronken: met andere woorden welke 'drinkpraktijken' de vrouwen beschrijven. Sociaal wetenschappers Petra Sylvia Meier, Alan Warde en John Holmes passen op het onderzoeken van drankgebruik in het Verenigd Koninkrijk een methode toe gebaseerd op de *practice theory*, die sinds ongeveer 2015 opgang maakt in sociologische onderzoeken naar het drankgebruik in het Verenigd Koninkrijk.⁴⁴ Het richt zich op de praktijk van drinken, op de activiteit die voortkomt uit de manier waarop het dagelijkse leven sociaal is georganiseerd: de zogenaamde 'drinkpraktijken'. Wat er wordt gedronken, waar, met wie en hoe vaak spelen een rol in het ontwikkelingen van drankgewoontes en kunnen in kaart worden gebracht. Voor alcoholgebruik worden materiaal (onder andere welke drank), tijdseenheden (zoals tijd van de dag, duur, en verhouding tot andere bezigheden als eten, sociale activiteiten of werk), gelegenheid (bijvoorbeeld ontspanning, deel van de groep zijn) en vaardigheden (doordrinken of juist op tijd op weten te houden, drankrituelen) onderzocht.⁴⁵ Dit met het doel meer inzicht te krijgen hoe sociale patronen en trends zijn gerelateerd aan het gebruik van alcohol en hoe er eventueel ingegrepen kan worden om dit te veranderen. Hoewel dit laatste geen overweging is in dit onderzoek is wil ik aan de hand van de autobiografische geschriften inzicht krijgen in de relatie met alcohol op praktisch en dagelijks niveau.

In het tweede hoofdstuk onderzoek ik de verschillende redenen die de vrouwen geven voor hun relatie met alcohol, en in hoeverre de manier waarop vrouwen hun drinken verklaren aan verandering in de tijd onderhevig is. Ik betrek hierin de positieve en negatieve beweegredenen om regelmatig te drinken en kijk in hoeverre de vrouwen dit vanuit een persoonlijk of juist cultureel of maatschappelijk perspectief verklaren. De studie van Slingerland *Drunk. How we sipped, danced and stumbled our way to civilization* geeft een perspectief op de positieve en plezierige kanten van het drinken van alcohol, zoals de in de

⁴⁰ Mariëtte Wijne, *Nou, nog eentje dan. Voor wie wil stoppen met (te veel) drinken* (Amsterdam 2011), 44.

⁴¹ Mariëtte Wijne, *Lef*, [Columns Mariëtte Wijne \(lef-magazine.nl\)](http://Columns.MariëtteWijne.lef-magazine.nl).

⁴² Bisschop, *Ik drink niet meer*.

⁴³ Loïs Bisschop, *Loïs Bisschop*, [Columns | Loïs Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](http://Columns|LoïsBisschopSchrijfster&Columniste(loisbisschop.nl)).

⁴⁴ Kate Hennel, Maria Piacentini, Mark Limmer, 'Exploring health behaviours: understanding drinking practice using the lens of practice theory', *Sociology of Health & Illness*, 42 (2020) 627-642.

⁴⁵ Petra Sylvia Meier, Alan Warde, John Holmes, 'All drinking is not equal: How a social practice theory lens could enhance public health research on alcohol and other health behaviours', *Addiction*, 113(2) (2018) 206-213.

inleiding genoemde bevordering van creativiteit, samenwerking, en het verlagen van gevoelens van angst en stress. Dit geldt voornamelijk voor de eerste glazen. Hij herkent dat overmatig drankgebruik problematisch kan zijn, maar verzet zich tegen het huidige klimaat waar drankgebruik meer en meer als schadelijk wordt bestempeld.⁴⁶ Ik ga na in hoeverre de positieve kanten van het drankgebruik worden belicht, maar ook hoe alcohol wordt ingezet als 'zelfmedicatie'. Ik betrek hierin de discussies van de laatste decennia rond het genderperspectief van onder andere Meulenbelt en Raine, die stellen dat de specifieke stress waar vrouwen mee te maken hebben en de negatieve reacties op het drankgebruik, invloed hebben op de manier waarop vrouwen zoeken naar 'troost en zelfbeloning'. Daarnaast bekijk ik dit vanuit hun positie als schrijfster en wat zij vermelden over de relatie tussen het drinken en hun werk. Ten slotte analyseer ik hoe zij overmatig drankgebruik en de afhankelijkheid van drank verwoorden en in hoeverre ze dit vanuit een persoonlijk of maatschappelijk perspectief benaderen.

In het laatste hoofdstuk staat de wijze centraal waarop de schrijfsters over hun relatie met alcohol schrijven in hun autobiografische werken. Wat zijn zij bereid hierover prijs te geven om zo betekenis te geven aan het delen van hun relatie met alcohol? Zoals filosofe Monica Soeting omschrijft in een artikel in het *Biografiebulletin* (1997), is meer dan bij een biografie bij de autobiografie de waarheid in het geding, want 'de autobiograaf geeft zichzelf aan het leespubliek prijs, en zal dat zo doen, dat het voor hemzelf acceptabel is'.⁴⁷ Dit aspect is met name interessant voor een gevoelig onderwerp, zoals het beschrijven van het eigen drankgebruik, waar volgens Laing ook rekening gehouden moet worden met het feit dat bij drinkende schrijvers 'the migration of lived experience becomes entangled with another slippery process: the habit of denial'.⁴⁸ Vanwege de twijfel aan het 'waarheidsgehalte' van autobiografische geschriften is het gebruik hiervan als bron voor (cultuur)historisch onderzoek niet onomstreden. Met de inzichten uit de postmodernistische theorievorming echter dat elk beeld van het verleden een constructie is – en verhalen en constructies centraal worden gesteld - worden autobiografische teksten als literaire en narratieve constructies in toenemende mate als volwaardige bronnen gezien. Dit geldt met name in de moderne sociale geschiedenis waar thema's als familieverhoudingen, gevoelens en seksualiteit centraal staan en waar door meerdere individuele verhalen naast elkaar te leggen een tijdsbeeld ontstaat van de ideeën over het betreffende onderwerp.⁴⁹ Historicus Arnold Labrie voegt hieraan toe dat tekst en context zich niet laten scheiden en dat literaire werken symptomatisch kunnen zijn voor geldende normen, of omgekeerd, het heersende culturele klimaat juist kunnen bekritisieren of denkbeelden kunnen transformeren.⁵⁰ Door het werk van vijf schrijfsters te analyseren verwacht ik een beeld te schetsen van denkbeelden rond veelvuldig drankgebruik in de laatste vijftig jaar.

⁴⁶ Slingerland, *Drunk*, 25, 27, 426 en 532.

⁴⁷ Monica Soeting, 'De vorm is de vrouw. *De autobiografie als literaire tekst*', *Biografiebulletin* 7 (1997) 113 -120.

⁴⁸ Laing, *The trip to Echo Spring*, 155.

⁴⁹ Rudolf Dekker en Gert-Jan Johannes, 'Het egodocument: stiefkind of oogappel', *Vooys* 17 (1999) 24-25.

⁵⁰ Arnold Labrie, 'De roman als historische bron', *Groniek*, 156 (2003) 407.

Hoe de werkelijkheid in narratieve vorm weer te geven, is onderwerp van onderzoek in de literatuurwetenschap. De definitie van literatuurwetenschapper Philippe Lejeune is hierbij voor mij het startpunt. Hij ziet de autobiografie als 'een retrospectief prozaverhaal dat een werkelijk bestaand persoon vertelt over zijn eigen bestaan, waarbij de nadruk ligt op het persoonlijke leven, in het bijzonder op de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid'. De lezer kan erop rekenen dat de auteur overeenkomt met de verteller en daarmee het hoofdpersonage; het zogenaamde 'autobiografisch pact'.⁵¹ In *Reading Autobiography* (2010) beschrijven literatuurwetenschappers Sidonie Smith en Julia Watson een aantal recente ontwikkelingen die het bovenstaande begrip uitbreiden, met name in nieuwe manieren waarop schrijvers zichzelf presenteren en hun sociale identiteit via het vertellen van persoonlijke verhalen vaststellen.⁵² Vanaf de jaren zestig is er volgende de filosofe en letterkundige Anne Marie Musschoot 'een explosie' van biografieën en literatuur die 'barst van dagboeken, egodocumenten en autobiografische geschriften' waar te nemen.⁵³ Letterkundige Hugo Brems stelt in *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005* (2016) dat met de toename van autobiografische vormen, zoals autofictie, de grens tussen feit en fictie vager wordt. Brems ziet 'een toenemende ambivalentie rond de identificatie van de auteur met zijn verteller of personage'.⁵⁴ Het is dit gebied tussen feit en fictie dat neerlandica Lut Missinne onderzoekt in *Oprecht gelogen. Autobiografische romans en autofictie in de Nederlandse literatuur na 1985* (2013) aan de hand van de signalen in de tekst en hoe deze tot een autobiografische of juist fictionele manier van lezen uitnodigen. Ze legt de nadruk op de autobiografische tekst als een vorm van performatief taalgebruik waarbij de waarheidsclaim minder nadrukkelijk naar voren komt en de mate van authenticiteit van de tekst aan de hand van echtheidssignalen om de lezer ervan te overtuigen dat iets plaatsgevonden kán hebben.⁵⁵ Voor dit onderzoek maak ik gebruik van gedeelten van haar onderzoeksmethode om inzicht te krijgen hoe deze signalen worden ingezet om de (drinkende) identiteit vorm te geven en hoe ze dit verwoorden. In hoeverre maken zij gebruik van een bekentenistopos, waarbij het biecht karakter de authenticiteit van 'drinkende identiteit' ondersteunt?⁵⁶

Socioloog Frank Furedi noemt in *Therapy Culture. Cultivating vulnerability in an uncertain age* (2004), de bekentenistopos de 'confessional mode', waarbij allerhande problemen in toenemende mate publiekelijk worden gedeeld en bevestigd. Hij stelt dat vanaf de jaren zeventig in het Westen een 'turn towards emotionalism' heeft plaatsgevonden, met als gevolg dat therapeutische taal en gewoonten diep

⁵¹ Lut Missinne, *Oprecht gelogen. Autobiografische romans en autofictie in de Nederlandse literatuur na 1985* (Nijmegen 2013) 9 en 31.

⁵² Sidonie Smith, Julia Watson, *Reading Autobiography. A guide for interpreting life narratives* (Minneapolis 2010) e-book, 18.

⁵³ Anne Marie Musschoot, 'Het gekoesterde ego. Autobiografisch schrijven het einde van het millennium', *Ons Erfdeel*, 42 (1999) 61-73.

⁵⁴ Brems, Hugo, *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005* (Amsterdam 2016).

⁵⁵ Missinne, *Oprecht gelogen*, 231-234.

⁵⁶ *Ibidem*, 27 en 222-225.

zijn doorgedrongen in het dagelijkse leven. In dit licht worden mensen die veel drinken beschouwd als slachtoffer van alcoholverslaving die blijvend behandeling nodig hebben, en zorgt de 'therapy culture' ervoor dat mensen zich kwetsbaar, ziek en machteloos voelen.⁵⁷ Wetenschapsfilosoof Trudy Dehue reageert hierop in haar studie over depressiebestrijding in Nederland, *De depressie-epidemie. Over de plicht het lot in eigen hand te nemen*. Zij stelt dat de psychologische hulpverlening zich voornamelijk richt op mensen te leren te functioneren in de huidige maatschappij, waar zelfverbetering de norm is en het aanpakken en je open tonen over je stoornissen bijna een plicht is geworden.⁵⁸ In hoofdstuk drie zal ik met deze theorieën van Furedi en Dehue analyseren of de geselecteerde schrijfsters in therapeutische termen schrijven over hun relatie met drank, en in hoeverre zij de verantwoordelijkheid om hun alcoholprobleem aan te pakken, bij zichzelf leggen.

De betekenis die de vijf schrijfsters geven aan hun relatie met alcohol, krijgt zo vorm in het overzicht van de drinkpraktijken, van het waarom van hun drankgebruik, en de manieren waarop zij hier getuigenis van afleggen in hun autobiografische werken.

⁵⁷ Frank Furedi, *Therapy Culture. Cultivating vulnerability in an uncertain age* (London 2004) e-book, 1, 4, 17, 22, 26, 123, 178 en 183.

⁵⁸ Trudy Dehue, *De depressie-epidemie. Over de plicht het lot in eigen hand te nemen* (Amsterdam, Antwerpen 2008) e-book, 316 en 335.

1. Drinkpraktijken

'Mijn eerste gang na een dag werken is bij thuiskomst meteen naar het vriesvak waar de jenever staat', schrijft Anja Meulenbelt in een artikel over haar drankgebruik in het feministische maandblad *Opzij*.⁵⁹ 'Zonder wijn duren etentjes oneindig lang', constateert Mariette Wijne in *Nou, nog eentje dan*.⁶⁰ Dit zegt iets over de persoonlijke en sociale gebruiken en patronen en daarmee over de rol die alcohol speelt in het leven van beide schrijfsters. De samenhang van de verschillende elementen die worden onderzocht voor de drinkpraktijken: het materiaal, de tijdseenheden, gelegenheden en vaardigheden, geven inzicht in wat er wordt gedronken, hoe vaak en wanneer, met wie en waar we drinken of dronken worden en wat voor ontwikkelingen daarin zijn vast te stellen.⁶¹ Het laat ook zien hoe drinken verweven is met andere sociale activiteiten en kan verklaren waarom gedrag zich in verschillende contexten minder goed laat aanpassen. Juist de relatie tussen verschillende gewoontes die zijn ingebed in het dagelijkse leven kunnen aanpassingen in de weg staan.⁶² De voorbeelden van Meulenbelts glas jenever na een dag van werk (maar niet voor de vijf in de klok zit!) of de noodzaak van Wijne diners soepeler te laten verlopen met een glas wijn zijn indicaties van patronen waar het drankgebruik samenhangt met dagelijkse gewoontes of sociale praktijken. Verder uitgewerkt leidt dit tot de volgende onderdelen van de drinkpraktijken die ik aan de hand van de autobiografische geschriften onderzoek. Ten eerste het materiaal: wat wordt er gedronken en hoe worden de verschillende dranken gewaardeerd? De tijdseenheden: op welke tijdstippen, hoeveel en hoe vaak per week wordt er gedronken? De gelegenheden: bij welke gelegenheid en in welk gezelschap wordt er gedronken? En ten slotte de vaardigheden: is er sprake van controle over het proces van het drinken of het beperken hiervan?

1.1. Het materiaal: bier, wijn en gedestilleerd

Het materiaal in dit onderzoek zijn de verschillende dranken die in de autobiografische werken worden genoemd en de mate waarin ze worden gewaardeerd. De referenties naar specifieke dranken varieert, maar uit de verschillende beschrijvingen valt wel op te maken wat de onderzochte schrijfsters graag of minder graag drinken. De statische informatie die wordt gepubliceerd in de jaarlijkse *Nationale Drug Monitor* van het Trimbos instituut, laat zien dat ook wat er gedronken wordt aan verandering onderhevig is. Aan de hand van verkoopcijfers in liters alcohol per hoofd van de bevolking is op te maken dat in Nederland bier het meest gedronken wordt, hoewel de hoeveelheid sinds 1980 wel met een derde is afgenomen, van 4,8 liter tot 3,3 liter in 2019. Bij gedestilleerd is de afname zelfs meer dan de helft: van

⁵⁹ Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*.

⁶⁰ Wijne, *Nog eentje dan*, 59.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Meier, Warde, Holmes, 'All drinking is not equal', *Addiction*.

2,7 liter naar 1,1 liter in 2019. Wijn heeft aan populariteit gewonnen en de consumptie van deze drank bijna verdubbeld. Waar dit in 1980 nog 1,4 liter was, is dit in 2019 2,5 liter.⁶³ Hierbij valt op dat vrouwen meer wijn drinken dan mannen (58 procent tegenover 38 procent) en mannen meer bier dan wijn (60 procent tegenover 17 procent). Sterke drank wordt door 16 procent van de mannen gedronken en door 3,5 procent van de vrouwen en is hiermee aanmerkelijk minder populair dan bier en wijn.⁶⁴

Bier, Nederlands meest genuttigde drank, wordt door alle schrijfsters genoemd maar in verschillende mate. Meijnsing drinkt al jong bier - ze krijgt van haar ouders op haar kop als ze terugkomt van een biertje drinken met vrienden in Zandvoort – en beschrijft in haar dagboek enkele malen dat ze thuis bier drinkt of in het café met vrienden.⁶⁵ Meulenbelt drinkt af en toen een pilsje of geniet van het drinken van Belgische bier tijdens een maaltijd in Antwerpen.⁶⁶ Palmen houdt van het biermerk Gulden Draakjes en tot haar genoegen heeft haar partner Ischa Meijer thuis enkele flesjes voor haar in de koelkast staan. Als ze met hem op reis in Amerika is, wordt er Budweiser gedronken.⁶⁷ Voor Wijne begint het drinken ook jong: op 13-jarige leeftijd met bier. Net als Palmen drinkt ze niet het standaard pilsje: ze ontwikkelt een grote liefde voor Belgisch bier, zoals flesjes tripel die ze koopt in de dichtstbijzijnde avondwinkel. Als ze in een periode waarin ze is gestopt met drinken geen bier kan bestellen van uitgebreide bierlijst in een Antwerps café, voelt dat voor haar als liefdesverdriet.⁶⁸ Ook Bisschop begint met het drinken van bier. Als ze als afwasser in een restaurantkeuken gaat werken, blijkt het heel normaal te zijn na het werk veel bier te drinken.⁶⁹

Wijn wordt het meest gedronken door de vijf schrijfsters, en vaak met liefde. Op de feestjes waar Meijnsing in haar middelbareschooltijd naar toe gaat, is wijn en jenever in overvloed aanwezig. Op familievakanties in Italië, drinkt ze wijn met haar broers. Rond haar twintigste begint ze plezier te krijgen in het drinken van wijn: 'niet eens zo erg om de smaak, als wel om het gevoel erna, dat duizelig melancholieke'. Eenzelfde omschrijving gebruikt ze voor witte moezelwijn, die ze liever drinkt dan rode wijn.⁷⁰ In *Over de liefde* verhaalt Meijnsing als hoofdpersoon Pip over gelukkiger tijden met vorige liefdes waar 'een zwembad met wijn' een uitje met vrienden tot een succes maakt of waar de sekt en wijn gevoelens van geluk oproepen. Meijnsing vindt zichzelf een leek op het gebied van wijn en de bijbehorende conventies, maar dat maakt niet dat ze er minder van geniet.⁷¹ Als Meulenbelt de eerste keer een glas wijn drinkt bij de moeder van een schoolvriendinnetje bevalt het haar niet: de wijn brandde

⁶³ Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2020, 391.

⁶⁴ 'Cijfers alcoholgebruik volwassenen', Trimbos Instituut, [Expertisecentrum Alcohol | Cijfers alcoholgebruik volwassenen \(trimbos.nl\)](https://www.trimbos.nl/expertisecentrum-alcohol/cijfers-alcoholgebruik-volwassenen).

⁶⁵ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 75, 141, 252, 263 en 297.

⁶⁶ Meulenbelt, *De schaamte voorbij*, 135 en 177.

⁶⁷ Palmen, *I.M.*, 119, 127, 190, 264 en 298.

⁶⁸ Wijne, *Nog eentje dan*, 20-21, 25 en 50.

⁶⁹ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 15 en 19-20.

⁷⁰ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 82, 85, 93, 97 191 en 277.

⁷¹ Meijnsing, *Over de liefde*, 32, 35, 58 en 231.

in de mond en stonk. Later is wijn een constante in haar leven omdat iedereen in haar omgeving bij elke maaltijd drinkt; een gewoonte die is meegenomen van vakanties in Italië en Frankrijk. Meulenbelt constateert dat sommige dagen beter zijn door te komen met het drinken van een fles wijn, al wordt de dag dan wel tot verloren verklaard. Meer dan Meijnsing heeft ze belangstelling voor goede wijnen, zoals een shiraz of een sancerre.⁷² Palmen schrijft niet veelvuldig over wat ze drinkt, maar uit de beschrijvingen valt op te maken dat wijn dagelijks wordt genuttigd. Ze geniet het meest van de effecten van het eerste glas wijn 's avonds, zeker als ze een hele dag heeft gereisd.⁷³ Voor Wijne is wijn ook een dagelijkse gewoonte, het maakt haar niet uit of de rode of witte wijn is. Als ze een periode niet heeft gedronken en weer langzaam begint, is haar verlangen naar een glas wijn groot.⁷⁴ Het werken in de horeca verleidt Bisschop ook tot het drinken van wijn. Als de gasten weg zijn, wordt 'de wijnkast opengetrokken' om hem gezamenlijk leeg te drinken. Ze houdt veel van wijn en heeft oog voor de kwaliteit van zowel de fles als het glas waar ze uit drinkt. In sommige gevallen neemt ze een glas mee.⁷⁵

Gedestilleerd en aperitieven komen in grote verscheidenheid bij alle schrijfsters voorbij. Meijnsing begint in de jaren zestig met sherry, en schrijft huilend achter een sherryglas te zitten na een ruzie. De jeneverfles staat bij haar ouders thuis in de koelkast en is voor haar beschikbaar. Ze drinkt het graag in grote hoeveelheden en zomaar uit de fles. Whisky wordt een favoriet, 'het is goddelijk' en het stelt haar in staat opgewektheid te forceren als vader op bezoek komt.⁷⁶ Meulenbelt houdt van aperitieven op een terras in Frankrijk. Ze drinkt flessen sherry met vriendinnen of als troost als een contract niet verloopt zoals gewenst. Tijdens haar eerste huwelijk koopt ze flessen goedkope vermout of een fles citroenjenever die ze achter elkaar opdrinkt. Later drinkt ze whisky, cointreau, calvados en cognac, bij verschillende gelegenheden. Jenever is favoriet: 'bij thuiskomst meteen naar het vriesvak waar de jenever staat' of een fles Ketel opdrinken met dichteres Elly de Waard.⁷⁷ Palmen drinkt op reis graag een dagelijkse bloody mary, het liefst in mooie cocktailbars. Ze wordt graag samen dronken met Meijer met wodka of met pastis op een terras.⁷⁸ Bij Wijne zijn geen specifieke referenties aan andere dranken dan bier en wijn te vinden. Bisschop drinkt graag tequila, bijvoorbeeld om met vriendinnen thuis in te drinken, voordat ze uitgaat of als shotjes in haar studententijd als ze 's middags pokeren en drinken. Wodka is een

⁷² Meulenbelt, *De schaamte voorbij*, 52, 216, 249, 269 en 276; Meulenbelt, *Blessuretijd*, 11, 66 en 100; Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*; Meulenbelt, *De blije geheelonthouder 1*, [De blije geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#)

⁷³ Palmen, *I.M.*, 44, 118-120, 170 en 213; Palmen, *Logboek van een onbarmhartig jaar*, 127 en 176.

⁷⁴ Wijne, *Nog eentje dan*, 23, 26, 31, 59, 183-184.

⁷⁵ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 21, 25 en 101; Bisschop, *Van de wijnkaart*, [Columns | Loïs Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](#)

⁷⁶ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 64, 100-103, 112-113, 120, 215, 263, 267 en 305.

⁷⁷ Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*; Meulenbelt, *De schaamte voorbij*, 97 en 133; Meulenbelt, *Blessuretijd*, 23, 25, 47, 154 en 167.

⁷⁸ Palmen, *I.M.*, 41, 50, 51, 62, 119-120, 172, 247 en 256-257.

andere populaire drank, op het terras aan het strand of s 'ochtends met verse jus, want 'dat ruik je namelijk niet'.⁷⁹

In lijn met de trends in de *Nationale Drug Monitor* wordt bier door allen gedronken, in sommige gevallen als eerste kennismaking met alcohol, zoals voor Wijne en Bisschop. Een liefde voor speciale bieren is te vinden bij Palmen en Wijne. Dat vrouwen ook een voorkeur hebben voor het drinken van wijn is in de werken terug te vinden, het wordt het meest besproken en gewaardeerd. Oorspronkelijk is wijn drinken een overgenomen mediterrane gewoonte, zoals bij Meijnsing en Meulenbelt, maar later een die vele gelegenheden en gebeurtenissen opfleurt. De kwaliteit van de wijn wordt voornamelijk door Meulenbelt en Bisschop gewaardeerd. In de aperitieven en gedestilleerde dranken is een ontwikkeling in voorkeuren waar te nemen. Sherry wordt door Meijnsing en Meulenbelt gedronken maar heeft aan populariteit ingeboet. Jenever, cognac en whisky zijn geliefd bij Meijnsing en Meulenbelt. Wodka, tequila en cocktails zijn recenter populair, zoals te zien bij Palmen en Bisschop.

1.2. De tijdseenheden: hoe vaak en hoeveel

Voor de tijdseenheden onderzoek ik in de autobiografische geschriften op welke tijdstippen er gedronken wordt en hoe vaak, met de bijbehorende hoeveelheden. De huidige richtlijn van de Gezondheidsraad, oftewel 'het drinkadvies', is om geen alcohol te drinken maar in ieder geval niet meer dan een glas per dag. Aan het laatste voldeden 29,9 procent van de mannen en 52,8 procent van de vrouwen in 2019. Voor overmatig drinken, meer dan 21 glazen per week voor mannen en veertien glazen voor vrouwen zijn de percentages in 2019 10,5 procent voor mannen, 6,5 procent voor vrouwen. Zwaar drinken wordt gedefinieerd als het drinken van minstens een keer per week zes of meer glazen alcohol op een dag voor mannen of vier voor vrouwen. Dit gold in 2019 voor 9,3 procent van de mannen en 7,8 procent van de vrouwen.⁸⁰ De autobiografische geschriften zijn niet altijd heel specifiek over hoe vaak en hoeveel er precies wordt gedronken. Uit wat er staat vallen echter wel patronen te ontdekken, vooral waar de schrijfsters zelf vinden dat ze hun drankgebruik beter kunnen verminderen.

Bij Meijnsing begint het drinken in haar middelbareschooltijd, waar ze, zoals in de vorige paragraaf beschreven, vermeldt dat ze wel heel veel plezier in het wijn drinken krijgt en ze zich zorgen maakt over de hoeveelheid. Vanaf de tijd dat ze gaat studeren in Amsterdam, blijft dit een terugkerend thema in haar dagboek. Ze beschrijft dat ze hele avonden zittend op bed aan de lopende band wijn of jenever drinkt. Als ze na een fles wijn niet kan slapen, drinkt ze er nog een. Minderen betekent dat ze voor het slapengaan niet meer dan twee glazen per wijn drinkt, met de vermelding dat ze 's middags al veel heeft gedronken als ze thuiskomt na een dag lesgeven. En vooral dat drinken in de middag betreurt ze: het geeft haar het gevoel dat ze haar leven vergooit. In betere periodes kan ze zich ook verheugen op het dagelijks ritueel,

⁷⁹ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 20, 23, 24, 29 en 34.

⁸⁰ *Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2020*, 388-389.

als ze zich verheugt op 'lamplicht, en de krant, en een sherry na het werk en een lange avond' wat ze zowel heerlijk als burgerlijk vindt.⁸¹

In zowel *De schaamte voorbij* als *Blessuretijd* gaan vele gebeurtenissen vergezeld van drank. Meulenbelt omschrijft zichzelf als een regelmatige drinker, het is een dagelijkse gewoonte. Ze beschouwt zichzelf niet als een zware drinker, omdat ze in slaap valt als ze te veel drinkt. Net als bij Meijnsing wordt overdag drinken als problematisch gezien, ze doet moeite om overdag niet te drinken en start bij voorkeur als 'de vijf in de klok zit' als het werk klaar is en ze naar 'de ijskast kan voor een glas van iets'. Daarna volgt wijn bij het eten en een digestief.⁸²

In *I.M.* en *Logboek van een onbarmhartig jaar* staan niet veel specifieke vermeldingen over de regelmaat en de hoeveelheid. Op vakantie is het zeker dagelijks, er is altijd bier in de koelkast en Ischa Meijer vindt regelmatig dat Palmen te veel drinkt. Als ze minder wil drinken betekent dat een halve fles per avond, of gaat ze van anderhalve fles naar vier en vervolgens drie glazen per avond. Er is een periode van sober drinken tijdens haar huwelijk met Hans van Mierlo, van doordeweeks niet en in het weekend een of twee glazen bij het eten. Na het verlies van haar partners Meijer en Van Mierlo wordt er meer gedronken; ze eet niet en rookt en drinkt heel veel. Ze ziet drank als 'liefste vijand' en concludeert dat het niet om de hoeveelheid gaat: 'Een alcoholist definieer je door zijn verlangen. Een alcoholist drinkt om dronken te worden'.⁸³

Wijne beschouwt zichzelf op haar vierendertigste als alcoholist. Ze drinkt dagelijks en concludeert dat de richtlijn van maximaal veertien glazen per week in die periode (ze zijn ondertussen behoorlijk aangescherpt) bij haar al in twee dagen worden geconsumeerd. Een of twee flessen wijn per dag is gebruikelijk. Wijne heeft minder problemen met overdag drinken, haar beroep als schrijfster maakt dat ook mogelijk, als eigen baas kon ze gemakkelijk 'een flesje opentrekken' als het werk niet wilde vlotten.⁸⁴

Bisschop drinkt vaak en veel. Ze begon met enkele dagen per week toen ze in de horeca werkte: drie dagen per week werken betekende drie dagen per week dronken. Haar drankgebruik neemt snel toe, tot ze dagelijks met gemak twee flessen drinkt. Ze drinkt overdag, 's middags begint het met wijn, naast de pillen en wodka die al klaar staan. Ze begeeft zich in het Amsterdamse nachtleven, met feestjes die dagen kunnen duren, alles mocht en het doel was 'naar de klote' te gaan. Het was niet ongebruikelijk om door de week katers te hebben.⁸⁵

De graadmeter van 21 eenheden per week die geldt voor overmatige drinkers, wordt door alle schrijfsters op zijn minst voor periodes van hun leven gehaald, wat blijkt uit de regelmaat die ze beschrijven. Zwaar drinken, wat meer duidt op grote hoeveelheden in een keer, is het meest duidelijk bij

⁸¹ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 97, 100, 205, 217, 238, 254, 267, 279, 314 en 357.

⁸² Meulenbelt, *Blessuretijd*, 47, 139, 141 en 167; Meulenbelt, *De blije geheelonthouder 1*, [De blije geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#); Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*.

⁸³ Palmen, *I.M.*, 44, 119-120, 170, 213 en 197-298; Palmen, *Logboek van een onbarmhartig jaar*, 29, 94-95, 127, 161 en 202.

⁸⁴ Wijne, *Nog eentje dan*, 24-26 en 31.

⁸⁵ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 13, 21, 25, 28-29, 30-31, 34-36, 47, 97 en 181; Bisschop, *First Shot*, [Columns | Loïs Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](#).

Meijnsing, Wijne en Bisschop die ook vaker overdag drinken. Hoe de hoeveelheid drank samenhangt met de gelegenheden die hiertoe aanleiding geven of die worden opgezocht is het onderwerp van de volgende paragraaf.

1.3. Gelegenheden: in gezelschap of alleen

De gelegenheden voor het drinken van alcohol verwijzen zowel naar de fysieke gelegenheden als de omstandigheden en het gezelschap waarin gedronken wordt. Drinken is vaak een sociale activiteit, zowel buitenshuis als thuis. Alleen drinken wordt al gauw als problematisch gezien. Dit sluit aan bij de theorie van Edward Slingerland die in *Drunk. How we sipped, danced and stumbled our way to civilization* betoogt dat drank een belangrijke functie vervult in de menselijke beschaving. Het zorgt ervoor dat mensen losser worden en verbinding zoeken. Drinken is traditioneel een sociale activiteit en in veel samenlevingen wordt alleen drinken als ongewenst en ongebruikelijk beschouwd.⁸⁶ In de nu volgende analyse van de autobiografische werken richt ik mij op de passages waar in gezelschap of juist alleen wordt gedronken, waarbij de gewoontes of situaties die het drinken bevorderen centraal staan.

In haar middelbareschooltijd drinkt Meijnsing in gezelschap op feestjes en met vrienden. Vanaf haar studie is drinken in het café een gewoonte; drinken met vrienden bij Hoppe of in 'het oude vieze cafeetje' waar ze zich met vrienden van middag tot laat in de nacht amuseert. Als het cafeetje sluit, wordt er een nieuw stamcafé gevonden in de Utrechtsestraat. Het café is een belangrijk onderdeel van haar sociale leven. Als ze minder wil drinken, heeft dit onmiddellijk invloed op het cafébezoek, omdat ze veel minder uitgaat. Omdat ze thuis geen mensen ontvangt, blijkt het sobere leven een eenzamer leven. Drank helpt Meijnsing in sociale situaties. Als ze haar vader ontmoet, helpt whisky haar gevoelens van grote treurigheid in opgewektheid om te zetten.⁸⁷

Meulenbelt bevindt zich, zoals al eerder beschreven, in een omgeving waar regelmatig drinken de norm is. Het maakt haar vrolijk om met haar vrienden te drinken, bijvoorbeeld tijdens etentjes met veel eten en karaffen witte wijn. Drinken met geliefden is een terugkerend thema, van het samen whisky drinken tot 'elkaar boven de jenever aanstaren'. Haar werk schept ook gelegenheden als er avonden wordt doorgewerkt met behulp van flessen witte wijn. Na een zware vergadering is het gebruikelijk wat te gaan drinken om te ontspannen en na te praten. Net als bij Meijnsing kunnen lastige sociale situaties ook een aanleiding zijn om te drinken. Met een glas cognac is het gemakkelijker praten in het geval van moeilijke gesprekken. Het helpt ook om verlegenheid te overwinnen bij het spreken in het openbaar.⁸⁸

⁸⁶ Slingerland, *Drunk*, 540 en 455-456.

⁸⁷ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 75, 93, 101, 111, 113-114, 147, 184, 189, 215 en 221; Meijnsing, *Over liefde*, 23, 28, 29, 37 en 109; Meijnsing, *Liefdevolle rivaliteit*, 123 en 199.

⁸⁸ Meulenbelt, *De schaamte voorbij*, 12, 52, 72, 133, 136, 209 en 269; Meulenbelt, *Blessuretijd*, 202;

Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*; Meulenbelt, *De blijge geheelonthouder 1*, [De blijge geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#)

In *I.M.* beschrijft Palmen het drinken in restaurants, cafés en mooie cocktailbars als ze met Meijer op reis is. Drinken in gezelschappen of als belangrijk onderdeel van haar sociale leven komt in beide werken niet aan de orde. Leven met een geliefde die minder drinkt, kan het aantal glazen wijn in een restaurant wel beperken. Ze onderneemt namelijk pogingen om minder te drinken om hem niet teleur te stellen, hoewel ze tegelijkertijd vaststelt dat hij haar 'het drinken niet kan en wil verbieden'. Ze is blij als hij meedrinkt of als ze allebei zin hebben dronken te worden.⁸⁹

Wijne vindt graag vrienden die met haar drinken. Tijdens haar studie ontmoet ze al snel 'drinkbuddy's' met wie ze vijf jaar lang elke avond uitgaat. Haar sociale leven bestaat tot haar zevenentwintigste uit drinken in gezelschap, meestal in cafés, disco's en op feestjes. Ondertussen wordt er wel hard gewerkt, al zag ze dat in die tijd niet zo, omdat ze het als borrelen en bijkletsen ervaarde. Ook bij Wijne kan de gelegenheid een reden zijn om te drinken. Het gezamenlijk rouwen om de dood van een vriend bijvoorbeeld, waarbij de drank verbreedert en de tranen op gang brengt.⁹⁰

Voor Bisschop is studeren en in de horeca werken aanleiding om veel te drinken. Ze stort zich in 'het beruchte Amsterdams uitgaansleven', waar ze behalve veel drank ook coke, XTC en MDMA gebruikt. Het is een eigen wereldje met de ideale omstandigheden om een verslaving te onderhouden. Het sociale leven van Bisschop draait om drank. Ze gaat alleen naar plaatsen waar je prettig kunt drinken; de mogelijkheid tot drinken bepaalt de 'leukheidsfactor'. En eenmaal in die wereld is het lastig om minder of te drinken, want feestjes zonder drank vindt ze niks.⁹¹

Alleen drinken is voor Meijnsing vaak verbonden met treurigheid; ze drinkt vaak als ze moe, ongelukkig of alleen is. Ze maakt zich regelmatig ongerust over haar drankgebruik in het algemeen, maar vooral waar het alleen drinken betreft. Meijnsing belooft zichzelf en haar vrienden regelmatig niet meer alleen te drinken, wat ze meestal niet lang volhoudt.⁹²

Meulenbelt houdt van zowel drinken in gezelschap als alleen om haar stemmingen te reguleren en vindt het een niet zorgelijker dan het andere. Na een aantal uren achter de schrijfmachine te hebben gezeten is een borrel de snelste manier om te ontspannen.⁹³

Het alleen drinken wordt door Palmen beschreven in de periodes na de dood van haar geliefden. Dat kan een volle koelkast met bier zijn na Meijer of een Oudejaarsavond die alleen wordt doorgebracht met een fles wijn en een pakje Marlboro voor de open haard.⁹⁴ In geen van haar beschouwingen over haar verslavingen aan het roken en drinken maakt ze onderscheid tussen sociaal of alleen drinken.

Wijne ontdekt op haar zevenentwintigste dat je ook alleen kunt drinken, en zag daar meteen iets in. Ze vindt het prettig om te schrijven met een glas erbij. Alleen wonen betekent ook dat niemand je dan

⁸⁹ Palmen, *I.M.*, 41, 44, 50, 51, 62, 91, 118-120, 247 en 256-257.

⁹⁰ Wijne, *Nog eentje dan*, 21, 23, 52 en 81.

⁹¹ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 21, 22, 25-29, 62, 100 en 107-108.

⁹² Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 112, 168, 187, 195, 197 en 356.

⁹³ Meulenbelt, *Blijje geheelonthouder 1*, [De blijje geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#); Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*.

⁹⁴ Palmen, *I.M.*, 298; Palmen, *Logboek van een onbarmhartig jaar*, 176.

controleert of terugwijst. Uiteindelijk is het wel het alleen drinken dat haar het meeste zorgen baart. Op kantoor kan ze zich niet concentreren en via de slijter al voor de lunch naar huis om, zoals ze het omschrijft, 'kopje onder te gaan in een poel van onverantwoordelijkheid'.⁹⁵

Bisschop bevindt zich bij voorkeur tussen mensen die ook veel drinken; dan valt het alcoholgebruik niet op. Als ze een relatie heeft met iemand die een niet-drinker blijkt te zijn, gaat ze veel minder uit en begint ze thuis veel wijn te drinken. Als ze na een relatiebreuk alleen woont, is het een opluchting, omdat ze zich niet hoeft te schamen om bij te schenken. Daarnaast is het niet meer nodig om dezelfde flessen wijn te kopen, zodat het leek alsof ze niet waren leeggedronken. Ook voor haar is het alleen dronken worden uiteindelijk problematisch. Ze kwam in een situatie waar ze alleen nog maar dronk en geen mogelijkheid zag te stoppen.⁹⁶

Met uitzondering van Palmen wordt het drinken als een activiteit beschreven die het sociale leven van de schrijfsters in grote mate bepaalt. De gelegenheid kan een aanleiding zijn om te drinken, maar wordt vervolgens ook gezocht om te kunnen drinken. Samen zijn met mensen nodigt uit om te drinken maar kan ook nodig zijn om je in gezelschap op je gemak te voelen of je te vermaken. Alle schrijfsters bevinden zich in een omgeving waar drinken gebruikelijk en volledig geaccepteerd is, ook op jonge leeftijd. Naast drinken en etentjes met vrienden, thuis of in het café of restaurant, lijkt het uitgaansleven van toenemend belang. Hoewel Meijnsing een dagelijkse cafébezoeker was, zijn bij Wijne en Bisschop een verscheidenheid aan uitgaansgelegenheden de plaatsen om veel te drinken. Hoe zich dat verhoudt tot het alleen thuis drinken komt vervolgens aan bod. Meijnsing, Wijne en Bisschop vinden alleen drinken minder wenselijk. Ze drinken eerder voornamelijk tijdens het uitgaan, in het stamcafé of bij andere uitgaansgelegenheden. Als het drankgebruik thuis toeneemt, leidt dit al snel tot drinken van grote hoeveelheden met bijbehorende problemen en schuldgevoelens. Bij Palmen en Meulenbelt is drank meer een onderdeel van de verschillende dingen die zijn op een dag doen en is het alleen drinken minder een uiting van problematisch drinkgedrag.

1.4. Vaardigheden: doordrinken of minderen

Voor drinken als vaardigheid kijk ik in hoeverre er sprake is van de wil om dronken te worden of de wens het drankgebruik te beperken. Slingerland, die zoals eerder genoemd het belang van drinken voor de beschaving benadrukt, stelt dat mensen blijven drinken zelfs als de kosten van alcoholgebruik hoog zijn, omdat de evolutie nog geen betere oplossing heeft gevonden. De brede beschikbaarheid van gedestilleerde dranken en de gewoonte tot alleen drinken, die in de vorige paragrafen aan de orde kwamen, ziet hij als de reden dat de nadelen door alcoholmisbruik de overhand krijgen.⁹⁷

⁹⁵ Wijne, *Nog eentje dan*, 24-25 en 32-33.

⁹⁶ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 30-34.

⁹⁷ Slingerland, *Drunk*, 478 en 540.

Meijsing schrijft dat ze ervan houdt dronken te zijn, tot het punt dat ze zelf nog weet dat ze het is. Dat blijkt niet altijd te lukken; als ze bijvoorbeeld om zes uur 's ochtends wakker wordt met een vreselijke hoofdpijn en niet weet wat er gebeurd is. Veel drinken leidt tot ruzies en agressie. Ze zegt dan dingen die ze niet wil zeggen, is onredelijk en onhandelbaar. Vervolgens voelt ze zich schuldig. Ze begint te lijden onder het drankmisbruik: 'mijn overmoed van toen is nu neurotisch gedrag, mijn drinken is nu dronkenschap'. Ze wil graag minder drinken, maar dit lukt alleen tijdelijk, want als ze iemand tegen het lijf loopt om mee naar het café te gaan, houden de goede voornemens geen stand.⁹⁸

Meulenbelt komt tot de conclusie dat ze meer drinkt dan ze zelf wenselijk vindt omdat het een gewoonte is geworden. Al ze in de trein wakker wordt in Zaandam, terwijl ze in Amsterdam had moeten uitstappen, of een bezorgde vriendin aanbiedt haar naar de tram te begeleiden, besluit ze minder te gaan drinken. Het lukt haar de consumpties tot zeven per week te beperken, maar ze concludeert dat letten op de hoeveelheid drank lastig is, omdat ze er op die manier continue mee bezig is. Uiteindelijk besluit ze dat het voor haar eenvoudiger is niet te drinken dan een beetje te drinken.⁹⁹

Palmen verhaalt over kneuzingen door valpartijen na te veel drank, waar een vriendin haar vertelt dat ze het griezelig vindt, hoe Palmen haar kleine lichaam aan zoveel drank en sigaretten blootstelt. Minder drinken komt aan de orde als Meijer haar dat vraagt. Vervolgens doet ze enige moeite de hoeveelheid tot een glas wijn per maaltijd te beperken. In de periode dat ze met Van Mierlo leeft, drinkt ze een periode veel minder. Ze denkt dan ook van haar verslaving af te zijn.¹⁰⁰

Wijne ziet drinken als haar specialiteit. Het is het onderwerp dat ze het beste kent na dertig jaar drinkervaring. Ze omschrijft zichzelf als een pitbull die elke dag met grote inzet drinkt en daarnaast ook nog met gemak een marathon loopt. Ze doet tussen 2000 en 2009 vele pogingen tot minderen of stoppen, maar geheelonthouding trekt haar helemaal niet aan. Zoals ze schrijft: 'ik kende niemand die niet dronk en wilde dat soort radicalen ook niet kennen'. Wijne meldt dat ze na haar eerste stopactie niet vaak meer heel dronken geweest - ze misdroeg zich in elk geval niet meer - maar ze zat vaak alweer gauw op wat ze het 'VVV-niveau' noemt: te vaak, te veel en om de verkeerde redenen. Helemaal stoppen met drinken valt haar moeilijk, maar ze doet het uiteindelijk wel, omdat het haar net als Meulenbelt beter bevalt helemaal niet te drinken.¹⁰¹

Bisschop belandt na een hele dag drinken van tequilashotjes op de grond in het fietsenrek, terwijl ze haar fiets niet eens bij zich had. Ze komt wel altijd weer thuis al weet ze vaak niet hoe. Bisschop zet mensen die haar aanspreken op haar drinkgedrag aan de kant en omarmt degenen die meedoen, en dat zijn er genoeg. Uiteindelijk is ze zelden helemaal nuchter. De drank heeft het overgenomen en met een lijntje erbij kan ze nog meer drinken. Ze merkt dat ze steeds meer drank nodig heeft om dronken te

⁹⁸ Meijsing, *En liefde in mindere mate*, 97, 159, 184, 205, 238, 254, 279, 312, 331, 339; Meijsing, *Over de liefde*, 28

⁹⁹ Meulenbelt, *Blijje geheelonthouder 1*, [De blijje geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#); Meulenbelt, *Blijje geheelonthouder 2*, [De blijje geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#); Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*.

¹⁰⁰ Palmen, *Logboek van een onbarmhartig jaar*, 95 en 161; Palmen, *I.M.*, 119-120.

¹⁰¹ Wijne, 'Geef gerust op', *Lef*, [Columns Mariëtte Wijne \(lef-magazine.nl\)](#); Wijne, *Nog eentje dan*, 10, 12, en 30.

worden. Als ze op een ochtend nog dronken in de Wibautstraat loopt, constateert ze dat ze een alcoholprobleem heeft en besluit ze te stoppen. Ze mist de drank wel, vooral het eerste en tweede glas. Maar de paniek als het glas leeg is en het gevoel van onverzadigbaarheid en niet kunnen stoppen weerhouden haar ervan weer te gaan drinken. Ze wil niet steeds met drinken bezig zijn, en bij het wakker worden denken aan het eerste glas.¹⁰²

Alle schrijfsters zijn 'vaardige' drinkers en ze zijn zich bewust van het effect dat veel drank op hen heeft. Ze drinken graag en genieten vooral van de eerste glazen. Het daarbij niet kunnen laten wordt uiteindelijk door allen als problematisch gezien, dat de balans tussen voor- en nadelen naar de verkeerde kant is uitgeslagen. Het blijkt echter moeilijk om minder te drinken of geheel te stoppen als gezondheid of omstandigheden hiertoe nopen. Meijsing en Palmen zien het als een persoonlijke kwestie. Meijsing zoekt hulp om te minderen, wat tijdelijk lukt maar niet definitief, en Palmen laat zich hier nauwelijks over uit. Meulenbelt, Wijne en Bisschop die in de laatste tien jaar volledig gestopt zijn met drinken, constateren uiteindelijk dat niet drinken voor hen het beste werkt, zodat ze er niet continue mee bezig hoeven te zijn.

1.5. Conclusie

Voor alle vijf de schrijfsters geldt dat ze gemakkelijk toegang hebben tot allerlei soorten drank, vaak al jong, en dat het in hun omgeving gebruikelijk is om te drinken. De duidelijke toename die vanaf de jaren zestig in alcoholgebruik is waar te nemen, volgens de Nationale Drugsmonitor, is al zichtbaar bij de oudere schrijfsters en is niet minder bij de jongere. Bier wordt door allen gedronken, de laatste jaren met wat meer aandacht voor het soort (Belgische) bier. Wijn wordt het meest gedronken, is het meest geliefd en wordt soms lyrisch beschreven. Het gaat hier niet zozeer om de kwaliteit van de wijn, maar om de sfeer die doet denken aan vakanties in het zuiden, de gelegenheden waarbij wordt gedronken of het effect van het drinken van wijn. Met uitzondering van Wijne drinken alle schrijfsters verschillende andere dranken. Sherry, vermout en citroenjenever zijn in latere beschrijvingen niet meer terug te vinden. Cognac, jenever en whisky zijn populair bij Meijsing en Meulenbelt. Bij de jongere generatie, zoals Bisschop, zijn tequila en wodka favoriet.

De schrijfsters kunnen allemaal als overmatige drinkers worden aangemerkt, in ieder geval voor periodes in hun leven. De 21 per week die als graadmeter voor overmatig drinken gelden, worden volgens de beschikbare informatie gehaald of overschreden. Dit is op te maken uit de hoeveelheden die ze noemen; meerdere flessen per dag bij Meijsing, Palmen, Wijne en Bisschop, of elke dag aperitief, wijn bij het eten en digestief voor Meulenbelt. Dat er ook sprake is van zwaar drinken, meer dan zes glazen per dag eenmaal per week, valt voor de meesten op te maken uit het voorgaande, met Meulenbelt als

¹⁰² Bisschop, *Ik drink niet meer*, 13, 23, 26, 36-37 en 62; Bisschop, *Van de (wijn)kaart*, [Columns | Lois Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](#)

waarschijnlijke uitzondering want die meldt niet te veel in een keer te kunnen drinken. Bij Bisschop is ook sprake van bewust veel drinken in het uitgaansleven.

Uit de gelegenheden valt op te maken dat de schrijfsters in omgevingen verkeren waar veel wordt gedronken. Ze bevinden zich in omstandigheden waar dit ook kan of richten hun leven zo in. Drinken is vaak een sociale aangelegenheid en wordt in gezelschap van familie, geliefden, vrienden of collega's gedaan. De gelegenheden zijn etentjes, feestjes, een stamcafé voor Meijsing of het uitgaansleven voor Bisschop. Naarmate de behoefte aan alcohol groter wordt of als er in nabijheid zich mensen bevinden die minder drinken, wordt er in toenemende mate alleen gedronken. Dit zien ze vaak zelf als problematisch of minder wenselijk gezien en kan een opmaat vormen tot het willen minderen van de alcoholinname.

In hoeverre de vrouwen zelf vinden dat ze te veel drinken en hier iets aan willen doen verschilt. Hoewel ze allemaal periodes trachten te minderen of te stoppen zijn het Meulenbelt, Wijne en Bisschop die uiteindelijk besluiten helemaal niet meer te drinken, omdat dit beter voor hen werkt.

2. Redenen om te drinken

Hoe de schrijfsters hun redenen om te drinken verwoorden, zowel vanuit persoonlijke als maatschappelijke motieven, is het onderwerp van dit hoofdstuk. Wat zijn de positieve effecten van alcohol, is er sprake van alcohol als 'zelfmedicatie' en in hoeverre speelt afhankelijkheid van drinken een rol in hun relatie met alcohol? Dat mensen door de geschiedenis heen zoveel moeite hebben gedaan om drank tot hun beschikking te hebben, laat volgens Slingerland zien dat het drinken van alcohol bijdraagt aan het bevorderen of oplossen van een aantal kwesties die voor het leven in een gemeenschap belangrijk zijn. Daarnaast beschouwt hij alcohol als 'the unchallenged king of intoxicants', omdat drank vrij beschikbaar en gemakkelijk in het gebruik is.¹⁰³ Wat betreft de creativiteit voegt hij toe dat het niet valt te ontkennen dat 'an inordinate proportion of writers, poets, artists, and musicians are also heavy users of liquid inspiration'.¹⁰⁴ Vergelijkbare argumenten zijn te vinden bij Doorman, Lacroix en Laing, waar de laatste de meer romantische benadering van de 'drinkende schrijver' kritisch benadert. Wat ik in de eerste paragraaf wil onderzoeken, is of en hoe de schrijfsters positieve effecten van hun alcoholgebruik beschrijven, en in hoeverre zij een relatie tussen drank en hun creatieve werk leggen.

Slingerland heeft niet alleen oog voor de voordelen van het drinken van alcohol. Hij stelt dat drinken een middel is om stemmingen in twee fases te reguleren. In het begin gaat er eens stimulerende werking van alcohol uit en geeft het een positief, energiek gevoel. Daarnaast verlaagt het angstige gevoelens. Vervolgens verdooft alcohol en maakt alcohol depressief.¹⁰⁵ De functie van alcohol als 'zelfmedicatie' is voor vrouwen onderzocht in verschillende genderstudies en richt zicht met name op de verschillende facetten van emancipatie. Dat vrouwen meer werken wordt als vooruitgang gezien. De dubbele belasting van werk en andere verantwoordelijkheden - en dan ook nog 'superwomen who do it all' te willen zijn - kan echter leiden tot meer drankgebruik als een methode om met het dagelijkse leven om te gaan.¹⁰⁶ Uit onderzoek van onder andere psychotherapeute en psychiater Nelleke Nicolai blijkt dat vrouwen vaker aan stress-gerelateerde storingen of ziektebeelden lijden, zoals depressies en angststoornissen.¹⁰⁷ Vrouwen vertonen vaker 'internaliserend' gedrag en zijn de grootste gebruikers van antidepressiva.¹⁰⁸ In hoeverre drank als zelfmedicatie wordt gebruikt om deze gevoelens te bestrijden en wat de vrouwen hierover schrijven, komt aan de orde in de tweede paragraaf.

¹⁰³ Ibidem, 27, 29, 196, en 412.

¹⁰⁴ Ibidem, 215.

¹⁰⁵ Ibidem, 188-189 en 225.

¹⁰⁶ Raine, *Women's perspectives on drugs and alcohol*, 11-15 en 34-35; Gabrielle Glaser, *Her Best-Kept Secret. Why women drink – and how they can regain control* (New York 2013) e-book, 51; Meulenbelt, *Vrouwen en alcohol*, 9 en 19.

¹⁰⁷ N.J. Nicolai, 'Chronische stress, sekse en gender', *Tijdschrift voor psychiatrie*, 51 (2009) 569.

¹⁰⁸ Gemma Blok, 'Gender en gekte. Inleiding' in *Gender en gekte. Jaarboek voor vrouwengeschiedenis 30* (Amsterdam 2010) 14-15; Ann Dowsett Johnston, *Drink, the deadly relationship between women and alcohol* (London 2013) e-book, 96 en 110; Glaser, *Best-Kept Secret*, 51.

Het laatste onderwerp is de afhankelijkheid van drank; drinken omdat het niet meer anders kan. Om te bepalen of er sprake is van een alcoholstoornis, oftewel AUD (Alcohol Use Disorder), kan aan de hand van elf criteria van het classificatiesysteem voor psychische aandoeningen (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders ofwel DSM-5) worden vastgesteld. De stoornis wordt in DSM-5 omschreven als 'een problematisch patroon van alcoholgebruik dat leidt tot klinisch significante beperkingen of lijdensdruk'.¹⁰⁹ Door de toenemende medicalisering van het drinken van alcohol wordt alcoholisme als een chronische ziekte beschouwd en wordt er meer nadruk gelegd op de medische gevolgen van drinken. Daardoor is in Nederland volledige onthouding de laatste twee decennia het formele medische advies geworden. Voor vrouwen worden de risico's van borstkanker benadrukt, onder anderen door psychiater Kahn in zijn boek *Op je gezondheid? Over de effecten van alcohol*.¹¹⁰ Blok laat in een artikel zien dat juist hoopopgeleide vrouwen doelwit zijn van dit nieuwe medische beschavingsoffensief, terwijl ook mannen risico's lopen op allerlei vormen van alcohol gerelateerde kanker. Ondertussen pleit ook een groeiende groep *soberistas* via boeken, sociale media en zelfhulpgroepen op internet voor een 'sobere' levensstijl voor vrouwen, met onder andere als argument dat te veel drinken een gevaar voor de emancipatie is.¹¹¹ Op welke manieren de schrijfsters afhankelijkheid van het drinken van alcohol persoonlijk ervaren en in hoeverre ze dit in een maatschappelijke context plaatsen, is het onderwerp van de derde paragraaf.

2.1. Drank als 'sociaal bindmiddel' en inspiratie

De positieve invloed van drankgebruik op het sociale leven van de schrijfsters en de rol die het speelt in het creatieve proces van het schrijven is de eerste reden voor drankgebruik die aan de orde komt in dit hoofdstuk.

Meijsing schrijft in haar dagboeken over een melancholisch gevoel van geluk waar droefheid en geluk bij elkaar komen, opgeroepen door het drinken van veel wijn en jenever. Ze verbindt drinken met een manier van leven. Ze is aanvankelijk geïnspireerd door de novelle *Brideshead Revisited* van Evelyn Waugh uit 1945. Daarover schrijft ze: 'onder invloed van Sebastian (?) begin ik plezier in het wijn drinken te krijgen'.¹¹² In haar dagboeken, waarin liefde en schrijven een hoofdrol spelen, schrijft Meijsing dat ze niet 'klein' wil leven en wil omgaan met mensen die net zo willen leven als zijzelf. Gezamenlijk drinken is daar een onderdeel van. Op 33-jarige leeftijd stelt ze vast dat ze zo'n leven heeft gekregen als schrijver,

¹⁰⁹ Trimbos.nl, *Alcohol en psychische gezondheid*, 'Stoornissen in het gebruik van alcohol volgende de DSM 5 (V) (2019), [Expertisecentrum Alcohol | Stoornissen in het gebruik van alcohol volgens de DSM 5 \(V\) \(trimbos.nl\)](https://www.trimbos.nl/expertisecentrum-alcohol/stoornissen-in-het-gebruik-van-alcohol-volgens-de-dsm-5-v/)

¹¹⁰ Kahn, *Op je gezondheid? Over de effecten van alcohol*, 3.

¹¹¹ Gemma Blok, 'Beschavingsoffensief richt zich op hoger opgeleide, drinkende vrouw', *De Volkskrant* 19 november 2016.

¹¹² Meijsing, *En liefde in mindere mate*, 97 en 101, Sebastian is Sebastian Flyte, de knappe, drinkende vriend van de hoofdpersoon Charles Ryder.

met een vrouw, en met wat ze noemt: 'vrienden met lachende en dronken avonden'.¹¹³ Ze merkt op dat drank haar vrolijker maakt en dat ze niet wil dat mensen zich met haar vervelen. Toch is drank niet zozeer een manier om zich in het sociale leven te bewegen, maar onderdeel van een leven dat ze zelf creëert. Meijnsing beschrijft drank niet als de inspirator van haar werk, maar geeft wel aan dat ze drinkt terwijl ze schrijft. Soms verlangt ze terug naar de periode waar ze nog kon schrijven zonder intens naar een glas en sigaret te verlangen. Meijnsing stelt wel vast dat het werk dat ze hierbij afleverde heel behoorlijk was.¹¹⁴

Meulenbelt ervaart de voordelen van het drinken tijdens sociale gelegenheden, omdat het de verlegenheid overwint en het spreken in het openbaar vergemakkelijkt. Het geeft haar het gevoel dat ze 'al die lui beter aankan'.¹¹⁵ Voor Meulenbelt is drinken de beste manier om snel te ontspannen, het denken stop te zetten, en sociale spanning te verlagen. Met een glas op is het gemakkelijker afstand te overbruggen, omdat alcohol haar minder verlegen maakt. Drank is, zoals eerder beschreven, een onderdeel van het werkende leven van Meulenbelt. Ze verbindt drinken echter niet met creativiteit of een positief beeld van de drinkende schrijfster, want 'na een glas krijg ik geen intelligente zin meer uit de machine'.¹¹⁶ Ook voor Palmen heeft drank een sociale functie. Ze ziet alcohol als een vriend zodra ze zich onder de mensen begeeft en moet spreken.

Palmen ziet verslaving als middel voor het overwinnen van een verlegen en schaamtevolle aard. Het geeft haar de mogelijkheid tot een grotere mate van oprechtheid, 'om in een klap een benauwende dwang of een lang volgehouden huichelarij te laten varen'. Deze functie heeft ook het schrijven voor haar.¹¹⁷ Net als Meijnsing legt ze een verband tussen drinken en een 'droeve' vreugde, al gaat zij hier wat verder op in. Ze ziet de drang om te drinken als tijdens het leven al zoeken naar een verhouding met de dood, en als een voorstelling van verlies die opgeroepen wordt om de verbazing over het bezit van het leven weer te kunnen voelen. Door te drinken kan ze dit spanningsveld tussen droefenis en dankbaarheid afleggen, 'noem het gelukkige doodsangst, bange levensvreugde, die twee'.¹¹⁸ Net als Meulenbelt is ze stellig dat schrijven en drinken niet samengaan, omdat drank de geest en de taal verandert.

Wijne houdt van drank en het drinken. Ze houdt van de smaak, het effect en het ritueel. In haar zoektocht naar de wortels van haar 'drank carrière' benoemt Wijne dat ze zich vrijer en vrolijker voelt als ze drinkt en dat de nadelen ook meevallen; ze kan prima functioneren met een kater. Als Wijne niet drinkt voelt ze zich sociaal onhandig. De relatie die zij legt met haar werk als freelanceschrijfster is tweeledig. Ten eerste ziet ze een verband tussen drinken en schrijven: 'Wie schrijft, die drinkt', zie Simone de Beauvoir, Marguerite Duras, Doeschka Meijnsing, Dorothy Parker, Annie M.G. Schmidt'.¹¹⁹ Net als Meijnsing drinkt Wijne als ze schrijft. Het tweede aspect dat ze noemt is de vrijheid die een schrijvend

¹¹³ Ibidem, 29 en 343.

¹¹⁴ Ibidem, 323, 339-340, 350 en 375; Meijnsing, *Over de liefde*, 109.

¹¹⁵ Meulenbelt, *Blijje geheelonthouder 3*, [De blijje geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#).

¹¹⁶ Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*; Meulenbelt, *Blessuretijd*, 94-95.

¹¹⁷ Palmen, *Logboek van een onbarmhartig jaar*, 92, 167 en 171.

¹¹⁸ Ibidem, 162 en 165.

¹¹⁹ Wijne, *Nog eentje dan*, 12, 21, 23, 24, 28, 59 en 216.

leven haar biedt, met de mogelijkheid om veel te drinken. Omdat ze niet erg ambitieus is, drinkt ze dan ook regelmatig en veel. De eerste twee glazen wijn of flesjes tripel helpen haar bij het schrijven. Volgens haar houdt de kritische meelezer dan haar mond en rollen de zinnen er gemakkelijker uit. Wijne heeft echter ook oog voor de nadelen, want met meerdere glazen is de inspiratie op en veranderen de 'vingers in stopverf'.¹²⁰

Bisschop omschrijft zichzelf als 'feestbeest in hart en lever' die heel erg van drinken houdt. Ze geniet van het gevoel aangeschoten te worden in de namiddag en staat graag in het middelpunt van het Amsterdamse nachtleven. Bisschop omschrijft alcohol als een bindmiddel, de gangmaker, en de basis voor een goed feestje. Omdat ze eigenlijk vrij verlegen is en zelf ook graag de gangmaker wil zijn, helpt alcohol haar te 'zijn wie ik wilde zijn, maar niet durfde te zijn'.¹²¹ Zonder drank is ze bang er niet meer bij te horen en saai te zijn, want ze vindt er zelf ook niets aan als iemand niet drinkt. Bisschop legt geen relatie met haar eigen creativiteit; ze is ook geen schrijfster in de tijd dat ze veel drinkt. Ze merkt wel op dat het zonde zou zijn als alcohol helemaal van het toneel verdwijnt: 'dichters, schrijvers, kunstenaars, actrices, muzikanten, acteurs: ze schijnen er allemaal voor te zwichten'.¹²²

De positieve en plezierige kanten van het drinken van alcohol worden door alle vrouwen beschreven. Alcohol is een middel om de sociale omgang te vergemakkelijken en helpt verlegenheid te overwinnen. Meijnsing en Palmen beschrijven daarnaast de meer melancholieke vormen van een geluksgevoel dat drinken teweeg kan brengen. De relatie tot creativiteit en meer specifiek het werk als journalistiek of literair schrijfster is gedifferentieerder. Het beeld van de drinkende schrijver wordt wel enigszins opgeroepen door Meijnsing, Wijne en Bisschop, maar de bijbehorende romantiek niet. Alle schrijfsters zien de nadelen en risico's van de invloed van drank op de kwaliteit van het werk, zelfs al lukt het niet altijd om zich tot geen of een paar glazen per dag te beperken.

2.2. Drank als 'zelfmedicatie'

Naast de voordelen van het drinken van alcohol in het sociale leven kan het ook dienen om vervelende, angstige of depressieve gevoelens te bestrijden. In hoeverre de schrijfsters drank als 'zelfmedicatie' gebruiken en of ze hierbij hun positie als vrouw in overweging nemen, is het onderwerp van deze paragraaf.

Gevoelens van angst en depressies komen veelvuldig voor in de dagboeken van Meijnsing. Angst is er zowel overdag, 's avonds als 's nachts. Periodes van depressiviteit kunnen maanden duren: 'dan is er zo'n grote pijnlijke leegte om me heen dat ik me zelfs stoot aan de lucht'.¹²³ Meijnsing krijgt medicijnen

¹²⁰ Ibidem, 33.

¹²¹ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 19, 98, 101 en 195.

¹²² Ibidem, 51, 54-55, 69, 75, 87, 91 en 195.

¹²³ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 131, 164-165, 174, 186-187, 219, 328, 336 en 355-356; Meijnsing, *Over de liefde*, 10.

van haar psychiater - onder andere valium - wat haar enigszins helpt, maar het zijn vooral drank en sigaretten die de angsten en het verdriet bestrijden. Niet drinken is voor Meijnsing ondraaglijk. Geheelonthouding betekent 'de dag doorbrengen als een te hard opgepompte fietsband over een kasseienweg'.¹²⁴ Hoewel ze drank als een effectief middel beschrijft, is ze niet eenduidig over de gevolgen van het drinken op haar angstige of depressieve gevoelens. Het is als een vicieuze cirkel, waar veel drinken haar agressief maakt, gevolgd door schuldgevoelens die haar nog depressiever maken. In een brief aan broer Geerten schrijft Meijnsing echter dat drank haar opgewekt of enigszins melancholiek maakt, maar niet somber, zoals anderen dat vaak bij haar zien. De twee fases die Slingerland noemt zijn hier wat halfslachtig in terug te vinden. Problemen in de liefde en haar relaties zijn aanleidingen om meer te drinken. Na het vertrek van een geliefde, nadat Meijnsing net zeven maanden niet had gedronken, gaat ze zwervend van kroeg naar kroeg om 's ochtends 'volslagen lam' thuis te komen.¹²⁵

Voor Meulenbelt is drank een middel dat onaangename gevoelens dempt en het beste middel om de scherpe kantjes af te halen van irritatie, frustratie, teleurstelling, verdriet en woede. Haar alcoholgebruik neemt toe in tijden van crisis, net als bij Meijnsing vaak bij liefdesproblemen. In de periode die in *De schaamte voorbij* wordt beschreven, zijn dat moeilijke periodes in haar eerste huwelijk en het verlies van geliefden. Meulenbelt drinkt dan huilend een fles drank achter elkaar leeg en leeft op valium, drank en slaaptabletten. In de periode die ze beschrijft in *Blessuretijd*, ondersteunt drank haar bij liefdesverdriet, rouw, overgang en overspanning. Ze voelt zich schuldig omdat ze als 'sterke vrouw' tot niets in staat is en de dag met een fles wijn doorbrengt. Waar ze in haar studie *Vrouwen en alcohol* stelt dat vrouwen meer zijn gaan drinken omdat ze door de dubbele belasting van werk en zorg veel te verstouwen hebben, legt ze die link in haar persoonlijke geschriften minder direct. Een crisis doet haar inzien dat ze meer drinkt dan ze zelf zou willen. Dat ze dit niet in de hand heeft, past niet in het beeld dat ze van zichzelf heeft als voorbeeld voor andere vrouwen.¹²⁶

Palmen onderzoekt het fenomeen verslaving in haar roman *De vriendschap*, het boek waar ze aan werkt in de periode die beschreven staat in *I.M.*. Ze werkt haar inzichten verder uit in een essay uit 2005 - opgenomen in *Logboek van een onbarmhartig jaar* - aan de hand van haar eigen 'dronkenschappen en veertig Marlboro 's' per dag'. Palmen leeft met 'een hoofd dat onophoudelijk zinnen maakt' en heeft het gevoel dat ze zonder drank te weinig van het leven geniet en het leven niet aankan.¹²⁷ Het zoeken naar de roes biedt een tijdelijke ontsnapping van de verantwoordelijkheid die het leven met en tussen anderen met zich meebrengt. Ze stelt dat een verslaafde zichzelf wegmaakt, omdat hij anders te veel lijdt. Ook bij Palmen neemt in tijden van verlies, na de dood van Ischa Meijer en vooral van Hans van Mierlo, het drinken toe. Het eerste wat ze denkt als de dokters vertellen dat Van Mierlo

¹²⁴ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 168, 192 en 318.

¹²⁵ Ibidem, 228, 238, 279, 313, 331, 339 en 360-361; Meijnsing, *Over de liefde*, 127; Meijnsing, *Liefdevolle Rivaliteit*, 137.

¹²⁶ Meulenbelt, *De schaamte voorbij*, 49, 138-139, 162 en 216; Meulenbelt, *Blessuretijd*, 18, 46-47 en 62-63; Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*; Meulenbelt, *Blijje geheelonthouder 1 en 3*, [De blijje geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#).

¹²⁷ Palmen, *I.M.*, 113 en 122; Palmen, *Logboek van een onbarmhartig jaar*, 161-167.

dood zal gaan, is dat ze altijd nog kan roken en drinken. Ze omschrijft het drinken als een zoektocht naar een verloren geraakt geheel en een poging om samen te vallen met het eigen lichaam om er weer iemand van te maken. De gevolgen laten haar onverschillig; ze ziet drank als het medicijn dat een alcoholist doodt.¹²⁸

Het boek *Nou, nog eentje dan* van Wijne, gaat voornamelijk over haar ervaringen met het stoppen met drinken. In het zelfonderzoek naar de vraag waarom ze drinkt, komen haar angsten, onzekerheden en gevoelens van minderwaardigheid verschillende malen aan de orde. Drank helpt haar deze gevoelens te bestrijden. Het wegdrinken van het verdriet laat ze echter vervolgens in nog heviger mate terugkomen. Wijne vermoedt een verband tussen haar drankzucht en gevoelens van doelloosheid, zelfhaat, schuld en waardeloosheid. Haar pogingen deze gevoelens met drank te overwinnen, houden haar af van wat ze 'een vaag verlangen naar waarheid' noemt.¹²⁹ In periodes van scheiding en rouw drinkt Wijne nog meer, wat haar uiteindelijk aanzet om er wat aan te gaan doen door trachten te stoppen: 'na tien dagen zuipen en janken ben ik naar de dichtstbijzijnde AA-bijeenkomst gegaan'.¹³⁰

Voor Bisschop is drank het beste middel om de realiteit niet onder ogen te hoeven zien. Alcohol is haar beste vriend en kan denken stopzetten en minder laten voelen. Bisschop is gevoelig voor angsten en heeft paniekaanvallen. Ze ziet alcohol lange tijd als het beste medicijn om deze te bestrijden; een paar biertjes maken haar rustiger. Omdat Bisschop ook avontuurlijk is ingesteld en hoge verwachtingen heeft van zichzelf en het leven, helpt drank haar te doen wat ze anders niet durft. Het middel laat haar iemand zijn die ze niet is, maar haalt ook een destructieve kant naar boven, want 'normaal schreeuw ik niet tegen mensen'.¹³¹

Drank als zelfmedicatie of om de stemming te reguleren komt bij alle vrouwen naar voren. Drinken haalt de scherpe kantjes van een gemoedstoestand af en bestrijdt minderwaardigheidsgevoelens, angsten en depressies. Voor allen is drinken een strategie om het dagelijkse leven aan te kunnen. In tijden van crisis wordt de dempende en verdovende werking van alcohol het meest gezocht. De 'internalisering' van problemen en hogere gevoeligheid voor stress-gerelateerde aandoeningen die bij vrouwen meer prominent zijn, zoals beschreven bij onder andere Nicolai, is hier zichtbaar. Daarnaast hebben zowel Meijnsing, Wijne als Bisschop oog voor de twee fases die Slingerland noemt ten aanzien van de werking van alcohol. Vooral de eerste twee glazen hebben een positieve uitwerking. Door veel meer te drinken nemen de angstgevoelens echter eerder toe dan af, hoewel uitspraken daarover niet altijd even consistent zijn. Het verbinden van hun drankgebruik aan hun positie als vrouw komt bij de schrijfsters nauwelijks voor. Drinken wordt niet gepresenteerd als gender bepaald of als uiting van emancipatie; drinken is gewoon gebruikelijk in hun kringen. Ze zien het evenmin als emancipatie die niet 'af' is door de specifieke problemen van vrouwen en de dubbele belasting van

¹²⁸ Ibidem, 29, 161-162 en 224.

¹²⁹ Wijne, *Nog eentje dan*, 21, 25 en 32.

¹³⁰ Ibidem, 31 en 212.

¹³¹ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 17, 19, 22, 44, 57, 61-62, 73, 76, 87, 98-99, 149, 152, 181 en 195-197.

werk en zorg. Dat ligt ook minder voor de hand, alleen Meulenbelt heeft de zorg voor een kind in de beschreven periode, maar toont wel aan dat er naast de genoemde dubbele belasting vele persoonlijke redenen zijn om regelmatig en veel te drinken. Wijne draait het argument om en noemt het ontbreken van een familie om voor te zorgen eerder als een reden voor regelmatig drankgebruik.

2.3. Drank als noodzaak

Wanneer er sprake is van afhankelijkheid van het drinken van alcohol en hoe dit te benoemen, is een discussie die de laatste decennia in toenemende mate wordt gevoerd. De nadruk op alcoholpreventie en de gezondheidsrisico's van het drinken van (alle) alcohol, spelen hierin een belangrijke rol. Hoe de schrijfters hun afhankelijkheid van alcohol als reden van hun alcoholgebruik omschrijven is het onderwerp van de laatste paragraaf.

Dat Meijnsing regelmatig minder wil drinken en roken en hier veel moeite mee heeft, is al aan de orde gekomen in de paragraaf over de 'drinkvaardigheid'. Goede voornemens vallen in haar dagboeken bijna aan elk einde van het jaar te lezen. Als Meijnsing eenmaal begint te drinken blijft ze echter doordrinken, want ze kan geen maathouden. Ze legt een verband tussen haar angsten, depressies en veelvuldig drankgebruik en zoekt voor beide hulp. Wel laat ze zich kritisch uit over de hulpverlening. De 'zakken librium van de Jellinek' die ze krijgt, gooit ze weg omdat ze haar depressie verergeren, en medicijnen van de huisarts maken haar somber. Prozac ervaart ze als een hel, omdat ze er erg ziek van wordt en ervan moet afkicken.¹³² De periodes zonder drank bevallen haar soms beter dan verwacht: ze brengen haar zin om te schrijven en ze voelt zich lichter en gelukkiger. Periodes zonder drank zijn echter nooit blijvend, want ze maken ook eenzaam. Meijnsing reflecteert niet vaak over de redenen waarom ze niet kan stoppen. Zij verklaart haar drankgebruik voornamelijk vanuit zichzelf. Invloed van haar omgeving of kritiek op de rol van alcohol in de samenleving komt nauwelijks voor. Een uitzondering is de invloed van haar moeder op haarzelf en op haar broers die ook met drankproblemen kampen, omdat ze 'totaal onberekenbaar iedereen frustreert'.¹³³ De invloed van drank op haar gezondheid beschrijft Meijnsing in een brief aan haar broer Geerten. Ze verneemt op dat moment van haar dokter dat ze om gezondheidsredenen helemaal niet meer mag drinken, omdat een week langer drinken haar fataal zou zijn geweest. Tot haar dood in 2012 blijft drank een rol spelen in haar leven.¹³⁴

Als Meulenbelt schrijft over haar drankgebruik, haalt ze een grap van Remco Campert aan: 'voor iemand die veel drinkt, drink ik eigenlijk heel weinig'.¹³⁵ Ze is voornamelijk een regelmatige drinker, maar constateert dat haar drankiname nogal op begint te lopen omdat het een dagelijkse gewoonte is geworden. Meulenbelt neigt namelijk volgens eigen zeggen tot onmatigheid, vergelijkbaar met Meijnsing,

¹³² Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 192, 307, 339; Meijnsing, *Liefdevolle Rivaliteit*, 137 en 183

¹³³ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 268; Meijnsing, *Liefdevolle Rivaliteit*, 185.

¹³⁴ Ibidem, 123-124 en 284.

¹³⁵ Meulenbelt, *Blijge geheelonthouder 1*, [De blijge geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#).

want als ze eenmaal begint te drinken houdt ze niet meer op. Meijnsing beschrijft haar problemen met alcoholgebruik alleen in persoonlijke termen, maar Meulenbelt zet drankgebruik in een maatschappelijke context. Drank is overal aanwezig en mag openlijk worden gebruikt; gelegenheden zonder drank zijn zeldzaam. Meulenbelt constateert dat er een druk is om te drinken. Niet drinken is ongezellig, maar als je vervolgens afhankelijk wordt van drank is dat een schande. Bekennen dat je wilt stoppen met drinken is moeilijker dan praten over bijvoorbeeld diëten of stoppen met roken. Het 'etiket alcoholica' wordt al gauw opgeplakt en raak je vervolgens niet meer kwijt. Met de beeldvorming van verslaafde vrouwen heeft Meulenbelt moeite. De beelden van 'oudere, traditioneel levende vrouwen' die verslaafd zijn geraakt aan slaap- en kalmeringstabletten of 'afgetobde huisvrouwen met de spreekwoordelijke fles sherry in de keukenkast' zijn geen typeringen waar Meulenbelt zich mee vereenzelvt. Op dit punt ziet ze wel dat gender een rol speelt, omdat de negatieve stereotypering sterker opgaat voor vrouwen. Je bent al gauw een 'sloerie en een slettenbak' en vooral als oudere vrouw is dat niet gunstig voor het imago.¹³⁶ Meulenbelt mengt zich minder in de discussie over de medische risico's van drinken, maar stopt uiteindelijk geheel met drinken omdat een sober leven haar beter bevalt.

Net als Meijnsing beschrijft Palmén het vele drinken en roken vanuit persoonlijk perspectief met afhankelijkheid als belangrijkste thema. Het leven houdt in dat je afhankelijkheid bent van degenen die je liefhebt, en zij van jou. Als je in dit leven mee wilt doen, moet je je schuldig maken aan het bestaan van anderen. Om deze druk te verlichten is alcohol een goede vriend, omdat hij onsterfelijk is: 'Johnny Walker loopt nooit weg'. Het is ook een eenzijdige afhankelijkheid, want 'jij houdt van Johnny Walker, maar Johnny houdt gelukkig niet van jou'. Palmén noemt verslavingen dan ook betaalde vriendschap, omdat je er de zwaarte van het moeten liefhebben mee afkoopt.¹³⁷ Haar geliefden vragen haar wel eens minder te drinken, maar van maatschappelijke druk om te drinken of juist te stoppen is geen sprake in haar werk.

Wijne doet meerdere pogingen om zowel met roken als drinken te minderen. Ze omschrijft hoe ze onderhandelt met zichzelf over een glas als dit (aanvankelijk) niet lukt, omdat ze hard gewerkt heeft en het verdiend. Naast persoonlijke redenen om te drinken, noemt ze haar drinkende vader als een reden voor haar gevoeligheid voor alcoholverslaving. Net als Meulenbelt ervaart ze de maatschappelijke druk om te drinken als hoog, omdat drank overal aanwezig is. De nadelen worden verzwegen en als je geen mate kunt houden ben je 'een zwakkeling die de fles niet kan laten staan'.¹³⁸ Ook Wijne omschrijft problemen met drankgebruik als een taboe, wat het zoeken naar hulp bemoeilijkt. Als ze stopt met drinken loopt ze tegen andere oordelen aan; ze heeft het gevoel dat haar imago van avontuurlijke journalist is veranderd in die van een sneue ex-alcoholist.¹³⁹

Bisschop constateert op 28-jarige leeftijd dat ze steeds afhankelijker is geworden van het drinken van alcohol en dat het haar volledig heeft overgenomen. Naast de al eerdergenoemde redenen voegt ze

¹³⁶ Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*; Meulenbelt, *Blijje geheelonthouder 2*, [De blijje geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#).

¹³⁷ Palmén, *Logboek van een onbarmhartig jaar*, 165-166.

¹³⁸ Wijne, *Nog eentje dan*, 23, 42 en 218.

¹³⁹ Wijne, *Nog eentje dan*, 11; Wijne, 'Is dat erg?', *Lef*, [Columns Mariëtte Wijne \(lef-magazine.nl\)](#).

hier de verslavingen van haar vader en ander familieleden aan toe: het zit in de familie. Net als Meulenbelt en Wijne ervaart ze de druk van haar omgeving om te drinken. Als je niet drinkt doe je niet meer mee, helemaal als feestbeest die niet bij de 'versemunttheedrinkers' wil horen. Ze verbaast zich erover dat mensen haar normaler vonden toen ze veel dronk. Minder of niet drinken is lastig bespreekbaar en heeft veel invloed op sociale contacten. Opmerkingen als 'ik wist dat je veel dronk, maar niet dat het echt zo'n groot probleem was', laten haar inzien dat er aan haar alcoholverslaving een problematisch randje kleeft.¹⁴⁰ Net als Meulenbelt heeft ze moeite met de stereotypering van verslaafden, als mensen die met een blikje bier in het park liggen. Het is een beeld dat ze niet op zichzelf betreft; als ze dan verslaafd is, dan is het wel een 'hippe verslaving'. Bisschop constateert, net als Meulenbelt, dat er groter taboe op vrouwelijke verslaafden rust. Ze snapt niet waarom drinkende vrouwen als sletten worden gezien en drinkende mannen als stoer. Vergelijkbaar met Palmen omschrijft ze drank in termen van een relatie. Als ze gestopt is met drinken constateert ze: 'ik heb gewoon fucking liefdesverdriet'.¹⁴¹

Voor alle vijf vrouwen is afhankelijkheid van alcohol een gegeven, waar ze op bepaalde momenten in hun leven onder lijden. Afwisselend doen ze hierbij pogingen te minderen of te stoppen met drinken. De omgeving speelt in verschillende mate een rol. Voor Meijnsing is de rol van haar moeder een reden voor de moeilijkheden - waaronder veelvuldig drankgebruik - die zij en haar broers in hun leven ondervinden. Wijne en Bisschop veronderstellen een genetische aanleg, naar aanleiding van hun verslaafde vaders en andere familieleden. Meulenbelt, Wijne en Bisschop hebben het meeste oog voor de maatschappelijke druk. Drank is gewoon, overal aanwezig, en drinken is min of meer 'nodig' om aan de maatschappij te kunnen deelnemen. Er lijken weinig aantrekkelijke alternatieven om zonder drank vol aan het sociale leven deel te nemen, als je gevoelig bent voor overmatig drankgebruik. Ze ageren tegen de dubbele standaard waar je verondersteld wordt gezellig mee te drinken, maar vervolgens wordt veroordeeld als dit tot een problematische relatie met drankgebruik leidt. Diëten of stoppen met roken wordt anders benaderd en wordt juist toegejuicht. Vergelijkbare kritiek is ook bij de *soberistas* te horen. Zij menen dat de dubbele standaard voor veel drinkende vrouwen in nog grotere mate opgaat en dat dit de emancipatie niet bevordert. De vrouwen mengen zich niet in de discussie rond de medische risico's van het drinken van alcohol. Degenen die volledig met drinken zijn gestopt, zijn zich wel bewust van de risico's die het drinken van zelfs één glas met zich mee kan brengen. Ze beschrijven hun relatie tot alcohol als iets waar ze zich, al dan niet lijdend aan liefdesverdriet, de rest van hun leven tot moeten verhouden.

2.4. Conclusie

¹⁴⁰ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 13-14, 31, 37, 44, 46, 50, 74, 109 en 128; Bisschop, *First Shot*, [Columns | Loïs Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](#)

¹⁴¹ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 46, 78 en 106; Bisschop, *Scherven brengen geluk*, [Columns | Loïs Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](#);

De redenen om te drinken, zoals die naar voren komen in de geanalyseerde werken, is divers. Drank vergemakkelijkt in de beleving van de schrijfsters sociale contacten en publieke optredens. Niet alleen omdat ze zich in omgevingen bevinden waar de drank rijkelijk vloeit, maar ook omdat het drinken van alcohol het voor hen gemakkelijker maakt hun verlegenheid te overwinnen en de wereld tegemoet te treden. Voor wat betreft hun literaire en journalistieke werk zijn ze die mening in veel mindere mate toegedaan. Schrijven en drinken gaat niet goed samen. Het romantische beeld van de drinkende schrijver die via de roes inspiratie opdoet, zoals te vinden bij Slingerland, Doorman en Lacroix, wordt wel als beeld genoemd maar betrekken de vrouwen niet op zichzelf. Ze zien de roes eerder als risico voor de kwaliteit van hun werk dan als inspiratie.

Het drinken van alcohol om stemming te reguleren komt in alle geanalyseerde werken duidelijk naar voren. Drank is het middel om de scherpe kantjes van negatieve gevoelens te halen of ze te verdoven. De stress-gerelateerde aandoeningen die Nicolai in grotere mate waarneemt bij vrouwen, zijn terug te vinden bij de schrijfsters. Ze zetten drank in als zelfmedicatie voor angsten en depressies, met name in tijden van crisis en verlies. Het vele drinken verbinden de schrijfsters echter niet aan hun positie als vrouw. Ze zien het ook niet als een uiting van een niet voltooide emancipatie, zoals de genderstudies van Meulenbelt en Raine veronderstellen. Zelfs Meulenbelt die het argument van de niet voltooide emancipatie in haar boek *Vrouwen en alcohol* uitgebreid behandelt, betreft het niet op zichzelf. Waar Meulenbelt en Bisschop zich wel duidelijk tegen uitspreken, is dat het taboe op (veel) drinken veel groter is voor vrouwen dan voor mannen. Drank als 'zelfmedicatie' is in de werken terug te vinden, maar niet omdat ze vrouw of schrijfster zijn.

Afhankelijkheid van het drinken van alcohol is een terugkerend thema. Meijnsing en Palmen omschrijven de afhankelijkheid van drank voornamelijk als een persoonlijke kwestie. De oorzaken van het vele drinken worden nauwelijks buiten zichzelf gezocht. De uitzonderingen zijn Wijne en Bisschop, die genetische aanleg voor hun drankgebruik als een van de redenen opvoeren. Voor Meulenbelt geldt dit aanvankelijk ook. Pas in de jaren negentig krijgt ze meer oog voor de maatschappelijke invloeden, net als Wijne en Bisschop een decennia later. In een omgeving waar (veel) drinken de standaard is, blijkt het niet gemakkelijk om minder, laat staan helemaal niet, te drinken. Ze constateren een dubbele moraal waar drank aan de ene kant volledig genormaliseerd is, maar aan de andere kan praten over drankproblematiek niet. Hoewel met de toenemende aandacht voor alcoholpreventie en acties als *Dry January* een groter begrip voor de effecten van het drinken van te veel alcohol verwacht kan worden, ervaren Meulenbelt, Wijne en Bisschop dit niet. Er is eerder sprake van irritatie of ongeloof dat het probleem zo groot is als ze aangeven.

Uit de beschrijvingen van het drankgebruik in de autobiografische werken valt op te maken dat er verschillende redenen zijn om alcohol te drinken. Het drinken geeft plezier, vergemakkelijkt sociaal verkeer en is een effectief 'medicijn' voor een reeks van vervelende gevoelens en aandoeningen. Wanneer het leidt tot een noodzaak tot drinken worden de nadelen meer zichtbaar, zeker in een omgeving waar drank alom aanwezig en geaccepteerd is.

3. Drank en autobiografie

Na de 'drinkpraktijken' en de redenen om te drinken staat in dit hoofdstuk de autobiografische vorm centraal. In hoeverre de schrijfsters tekstkenmerken gebruiken om een overtuigende 'drinkende' identiteit vorm te geven en de lezers uit te nodigen de tekst als autobiografisch of juist als fictie te lezen, analyseer ik aan de hand van het onderzoekmodel van Missinne. Ik besteed bijzondere aandacht aan het gebruik van de topos van de bekentenis. Naast de vorm betrek ik hierbij de inhoud van de bekentenis en ga na in en hoe deze zich verhoudt tot veranderende inzichten ten aanzien van alcoholgebruik in afgelopen vijf decennia.

Missinne beschrijft in haar boek *Oprecht gelogen* autobiografische teksten als hybride vormen die zich voortdurend bewegen tussen feit en fictie. 'Ze drukken ons met de neus op het feit dat er in de literatuur geen scheiding kan worden gemaakt tussen vorm en inhoud en dat het eigenlijke karakter van literatuur niet ligt in de vraag of het iets echt beschrijft, maar juist in de manier waarop met taal een gestalte in het leven wordt geroepen die de lezer overtuigt'.¹⁴² Ze biedt een model om autobiografische teksten te analyseren, en laat zien hoe het spel tussen feit en fictie wordt toegepast om een overtuigende identiteit te creëren. Aan de hand van de autobiografische taalhandeling, de stijlelementen, het vertelperspectief en fictionaliteit versus referentialiteit, onderzoek ik in de geselecteerde werken hoe deze (drinkende) identiteit vorm krijgt. Om inzicht te krijgen in hoeverre 'oprechtheids- of emotieve topoi' worden toegepast om de persoonlijke verhalen over het drankgebruik overtuigend te verwoorden, leg ik de nadruk op de topos van de bekentenis, waarbij door middel van een 'biecht' het authenticiteitseffect kan worden verhoogd.¹⁴³

Furedi noemt deze 'biecht' de *confessional mode* en stelt in zijn boek *Therapy Culture* dat het delen van persoonlijke problemen op televisie, in interviews of autobiografieën in de laatste decennia een belangrijk cultureel fenomeen is geworden. Het verschil tussen publiek en privé wordt steeds minder relevant.¹⁴⁴ Sociaalpsycholoog Atte Oksanen heeft onderzocht hoe vrouwelijke *rock stars* hun verslaving en (eventuele) behandeling beschrijven in hun autobiografische werken. Oksanen constateert dat er in plaats van het beschrijven van het excessieve gedrag in de wereld van rock & roll, de nadruk in toenemende mate wordt gelegd op de problematische kant van het gebruik van drugs en alcohol en de moeite die het kost te herstellen.¹⁴⁵ In Nederland zijn de voetballers Wim Kieft en Fernando Rickse, de

¹⁴² Missinne, *Oprecht gelogen*, 19.

¹⁴³ Missinne, *Oprecht gelogen*, 27.

¹⁴⁴ Furedi, *Therapy Culture*, 17 en 40.

¹⁴⁵ Atte Oksanen, 'Female rock stars an addiction in autobiographies', *Nordic studies on alcohol and drugs*, 30-1 (2013).

presentatrice Jessica Broekhuis, en de zangeres Bonnie St. Claire recente voorbeelden van bekende Nederlanders die over hun verslavingen en herstel publiceren.¹⁴⁶

Furedi wijt de toename van het aantal publieke 'bekentenissen' en de toename van 'therapeutische' taal in het dagelijks gebruik aan de medicalisering van problemen, zoals stress, woede, trauma, laag zelfbeeld of veelvuldig alcoholgebruik. Het gevolg is een verschuiving van de eigen verantwoordelijkheid naar een slachtofferrol: 'there are no longer sinners, only addictive personalities'. Furedi stelt dat deze houding het vermogen tot zelfredzaamheid ondermijnt.¹⁴⁷ Dehue behandelt een vergelijkbaar thema voor Nederland in haar boek *De depressie-epidemie*. Zij vraagt zich af waarom in Nederland, waar de primaire levensbehoeften steeds beter zijn vervuld, het aantal voor depressies behandelde mensen zo is toegenomen. Dehue stelt dat het begrip depressiviteit aan verandering onderhevig is, en onderzoekt hoe de begrippen stoornis en ziekte voor psychische problemen gevormd worden in een complexe samenhang van de psychiatrie, farmaceutische industrie, biologische wetenschap, journalistiek, overheid en hulpverlening. Anders dan Furedi ziet zij de gevolgen van deze medicalisering niet als verschuiving naar de rol van slachtoffer. In tegendeel, zij stelt dat de norm is naar zelfverbetering te streven met de impliciete 'plicht' problemen zelf aan te pakken.¹⁴⁸

De moraliteit die hieruit spreekt komt ook aan de orde bij Blok in *Ziek of zwak*, een onderzoek naar de Nederlandse verslavingszorg tussen 1890 en 1990. Vanaf het einde van de negentiende eeuw is een medicalisering van onmatig alcoholgebruik zichtbaar; een verslaafde is niet zwak maar ziek. De hulpverlening stelt zich als doel verslaving te genezen, waarbij afwisselend geheelonthouding of schadebeperking van de chronische ziekte centraal staan. Blok noemt het 'pendelen tussen optimisme en pessimisme'.¹⁴⁹ Naast de behandeling met medicijnen die vanaf de jaren vijftig inzet, is ook het psychologische perspectief (met name de invloed van jeugdervaringen) als verklaring voor overmatig alcoholgebruik gebruikelijk. Het moralisme is met dit ziektemodel verschoven naar het meewerken aan behandelingen. De verslaafde mag dan ziek zijn, hij wordt wel verantwoordelijk geacht voor het bestrijden van zijn ziekte.¹⁵⁰ Wat opvalt is dat hoewel alcoholverslaving door (veel) behandelaars als een ziekte wordt beschouwd, deze opinie niet algemeen wordt gedeeld. Uit onderzoek uit 2015 blijkt dat in Nederland een drankverslaving door een meerderheid als 'eigen schuld' wordt gezien, en veel minder als bijvoorbeeld depressies als een ziekte.¹⁵¹

¹⁴⁶ Michel van Egmond, *Kieft*, (z.p. 2014) e-book, Vincent de Vries, *Fernando Rickson. Vechtlust*, (z.p. 2015) e-book, Jessica Broekhuis, *Stop. Het verdriet van een verslaving* (Amsterdam 2016), Bonnie St. Claire, *Kwam een vrouw bij de slijter* (z.p. 2021) e-book.

¹⁴⁷ Furedi, *Therapy Culture*, 1, 4, 21, 115, 178, 183 en 199.

¹⁴⁸ Dehue, *De depressie-epidemie*, 12-13, 21, 316 en 335.

¹⁴⁹ Blok, *Ziek of zwak*, 1, 5-6 en 142-143.

¹⁵⁰ Ibidem, 142-143.

¹⁵¹ Nicole van Erp, Attie van der Meulen, *Factsheet Stigma en Verslaving. Een uitgave van Verslavingskunde Nederland* (2017)

[Trimbos.nl | AF1601: Factsheet Stigma en Verslaving](https://www.trimbos.nl/AF1601: Factsheet Stigma en Verslaving)

Dit hoofdstuk begint met een analyse van de autobiografische vorm, toegespitst op de feitelijke en fictionele signalen die uitnodigen het werk als meer of minder autobiografisch te lezen. Daarna komt de rol aan de rode die de topos van de bekentenis speelt in het autobiografische werk. Aan de hand van inhoud van deze bekentenissen wordt duidelijk in hoeverre de schrijfsters hun ervaringen en opvattingen over hun drankgebruik vormgeven in relatie tot de veranderende maatschappelijke veranderingen over (problematisch) alcoholgebruik.

3.1. De 'drinkende' identiteit

Voor de analyse van de autobiografische teksten is de taalhandeling, ofwel de omschreven intenties van de auteur om een autobiografisch werk te schrijven, een startpunt. Welke aanwijzingen overtuigen de lezer dat het om verhalen uit het eigen leven gaat, of is het juist de bedoeling deze indruk niet te geven? Stijlelementen kunnen bijdragen aan het authenticiteitseffect, zoals de persoonsvorm, het vertelperspectief en specifiek taalgebruik, oftewel de manieren waarop het 'ik' wordt gepresenteerd. Daarnaast onderzoek ik in hoeverre referentiële of fictionele signalen worden gebruikt om het werk als feitelijk of juist als fictie te lezen. In de combinatie van deze factoren ontstaat al schrijvende een identiteit, waarbij ik de nadruk leg op de 'drinkende' identiteit. Waar toepasbaar besteed ik aandacht aan referenties naar het eigen werk van de auteurs, zowel binnen als buiten het geselecteerd werk.¹⁵²

Een selectie van de dagboeken van Meijnsing tussen 1961 en 1987 zijn in 2016 uitgegeven als *En liefde in mindere mate. Dagboeken 1961-1987*, voorzien van een uitgebreid notenapparaat. Meijnsing wilde zelf de beslissing tot publicatie niet nemen en heeft die overgelaten aan haar partner en erfgename Xandra Schutte. Meijnsing houdt bewust een dagboek bij en ziet het als een goed schrijfoefening. Al jong is ze ervan overtuigd dat ze een schrijfster is. Het systematisch bijhouden van een dagboek dwingt haar om zaken op te schrijven en met taal bezig te zijn. Het vertelperspectief ligt voornamelijk in het heden. Ze schrijft over dagelijkse gebeurtenissen aangevuld met beschouwingen over (voornamelijk) zichzelf, haar werk en haar omgeving, waarbij ze zelfkritiek niet schuwt. Ze heeft enige afstand tot het ik-personage; ze ziet Meijnsing in het dagboek als een romanfiguur. Meijnsing had haar dagboeken het liefst als een reflectie van haar denken gezien, maar moet constateren dat het mislukt is 'emotionele geschiedenissen' te vermijden. Het dagboek geeft een inkijk in het verdriet, de angsten, depressies en het veelvuldige drankgebruik en pogingen hiermee om te gaan. Hoewel de wanhoop er regelmatig in doorklinkt, is haar toon meestal scherp en ironisch. De 'drinkende' identiteit is redelijk constant. Het standpunt is van iemand die veel drinkt, vindt dat het minder zou moeten, maar dit nooit lang volhoudt.¹⁵³ In *Liefdevolle rivaliteit* - de correspondentie tussen Meijnsing en haar jongere broer Geerten in de periode van 1979 tot 2012 - is deze identiteit te herkennen. Ze schrijft wel minder over haar persoonlijke problematiek met

¹⁵² Missinne, *Oprecht gelogen*, 58, 84, 106, 133, 179-180 en 222.

¹⁵³ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 7, 73, 79, 102, 129, 141, 268 en 277.

depressies en drank, en de toon is wat lichter en meer ironisch. De nadruk ligt op periodes dat ze minder wil drinken en verklaringen waarom dat haar niet lukt.¹⁵⁴ Drankgebruik heeft een kleinere rol in *Over de liefde*, maar de aanwezige omschrijvingen en ironische, zelfkritische toon nodigen uit de ik-persoon Pip als Meijnsing te zien omdat ze vergelijkbaar zijn met haar dagboeken en brieven. Hoewel *Over de liefde* als roman wordt gepresenteerd, is er een aantal autobiografische aanwijzingen voor wie het leven en werk van Meijnsing kent. Julia is te lezen als de journaliste Xandra Schutte, die jaren Meijnsings partner was en haar voor de publicist Hendrik-Jan Schoo verliet. Ook haar jongere broer Geerten is herkenbaar, net als haar vroegere liefde Luce de Rooij en de gymlerares die ook voorkomt in andere romans van Meijnsing, zoals *De hanen* en *Robinson*. De structuur en enige bizarre ongelukken, met name de val in de gracht op het einde, nodigen echter eerder uit het boek als fictie te lezen.¹⁵⁵ Zoals ze in haar dagboeken schrijft, is vorm en literatuur belangrijker dan schrijven over zichzelf. Ze wil zoals ze zegt 'intens goede boeken schrijven' waarbij de ik-persoon te allen tijde een romanfiguur is.¹⁵⁶

De ondertitel van Meulenbelts *De schaamte voorbij* is *Een persoonlijke geschiedenis*. Volgens de achterflap kan 'het 'privé'-leven van andere vrouwen inzicht geven in de alledaagse vormen van vrouwenonderdrukking'. Meulenbelt ziet het als een logische stap naast haar feministische werk haar persoonlijke geschiedenis te schrijven. Ze wil laten zien dat feminisme niet alleen een theorie is, maar ook een manier van leven met bijbehorende tegenstrijdigheden. De autobiografische handeling wordt ingezet om het politieke werk te ondersteunen. In afwisselende hoofdstukken wordt het heden en het schrijfproces van het boek beschreven en blikt ze terug op haar leven. Het is in de ik-vorm en tegenwoordige tijd geschreven in een openhartige en directe stijl. Met betrekking tot de vraag in hoeverre fictie een rol speelt in deze geschiedenis schrijft ze: 'Dit is mijn verhaal. Het is absoluut waar, omdat het mijn ervaringen zijn. Het is fictie, omdat het mijn ervaringen zijn'.¹⁵⁷ Het drinken van alcohol komt regelmatig voor, maar niet als iets om je voor te schamen; het wordt niet geproblematiseerd. In *Blessuretijd* heeft drank geen grote rol, maar komt de problematische kant iets meer aan bod. De vorm is vergelijkbaar met die van *De schaamte voorbij*, maar bestrijkt een kortere periode uit het leven van Meulenbelt. De ondertitel is echter roman en geen duidelijke invitatie het werk als een persoonlijk verhaal te lezen. Het is net als *De schaamte voorbij* geschreven in de ik-vorm en refereert aan personen in het leven van Meulenbelt. Ze verbindt de fictionaliteit van dit werk met het vertelperspectief dat ze inneemt en de afstand tot het verleden die dat brengt. 'Zo breng ik met terugwerkende kracht een lijn aan in mijn leven die zoek was toen ik er nog midden in die periode zat'. Meulenbelt vraagt zich af of je het daarom wel een autobiografie kunt noemen, want 'ik verzin mezelf waar ik bijzit'.¹⁵⁸ In het in 1994 verschenen artikel 'Zit de vijf al in de klok' in *Opzij*, naar aanleiding van de publicatie van *Vrouwen en alcohol* in 1994,

¹⁵⁴ Meijnsing, *Liefdevolle rivaliteit*, 152.

¹⁵⁵ Meijnsing, *Over de liefde*, 232-237.

¹⁵⁶ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 87.

¹⁵⁷ Meulenbelt, *De schaamte voorbij*, 9-10, 19 en 73.

¹⁵⁸ Meulenbelt, *Blessuretijd*, 28-32 en 188.

spreekt ze zich duidelijk uit over haar drankproblematiek. Ze deelt haar eigen ervaringen om een discussie te starten over wat ze het 'laatste taboe' noemt. Meulenbelt richt zich op te veel drinken als gewoonte. Hieruit komt eenzelfde beeld naar voren als uit haar andere werk, al kan deze gewoonte in tijden van crisis uit de hand lopen.¹⁵⁹ De vijf blogs onder de naam *De blijge geheelonthouder* die Meulenbelt zestien jaar later schrijft, beschrijven een volgende fase waarin ze besluit helemaal niet meer te drinken. Ook hier zet ze haar eigen ervaringen in om een onderwerp bespreekbaar te maken; het persoonlijke is politiek. Het perspectief is verschoven naar iemand die bewust niet meer drinkt en wil uitleggen waarom.¹⁶⁰

Palmens *I.M.* wordt op de binnenflap aangekondigd als: 'I.M., Ischa Meijer, 'In Margine', 'In Memoriam', een roman over de liefde en de dood'. Het boek bestaat uit twee delen. Het eerste deel beschrijft het leven van Connie Palmén met Ischa Meijer, het tweede de veel kortere deel periode na zijn dood. Het is in de ik-vorm geschreven en het vertelhelden ligt ongeveer twee jaar na zijn overlijden. De namen zijn naar de werkelijkheid, veel gebeurtenissen zijn te verifiëren, en er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat het geschrevene niet op de waarheid berust. Palmén heeft uitgesproken meningen over de functie van fictie in de literatuur en verwoordt die op verschillende plaatsen. Palmén ziet schrijven te allen tijde als maakwerk. Zo schrijft ze bijvoorbeeld dat ze 'de Ischa die ik aan het maken ben' begroet. Haar werk is daarom altijd fictie en het deugt volgens haar niet om te zeggen dat dit tegengesteld is aan de waarheid. Palmén stelt dat ze de fictie in haar leven ziet, die abstraheert, en daarom iets anders dan de werkelijkheid overhoudt.¹⁶¹ Meer dan een spel tussen fictie en werkelijkheid is er sprake van een opvatting over haar schrijverschap. De lezer wordt uitgenodigd het geschrevene als het verhaal van Palmén te lezen, maar krijgt nooit zekerheid over het autobiografische gehalte. *Logboek van een onbarmhartig jaar* is de weerslag van een jaar waarin haar man Hans van Mierlo en verschillende andere familieleden en vrienden overlijden, en wordt niet als roman maar als logboek gepresenteerd. Het schrijven van een logboek beschouwt ze niet als het schrijven van literatuur. Ze zit te dicht op de gebeurtenissen en kan de vorm niet vinden. Het betekent echter niet dat het logboek daarom als waarheid kan worden gezien. Tijdens het schrijven worden er immers altijd keuzes gemaakt over wat er wel en niet wordt beschreven of weggelaten. Hoewel Palmén niet in veel detail over haar drankgebruik schrijft, is haar 'drinkende' identiteit die van iemand die graag en regelmatig drinkt, zeker in tijden van rouw. Schrijven dient voornamelijk ter ondersteuning van haar gedachten over verslaving, die ze zowel in *I.M.* als *Logboek van een onbarmhartig jaar* verwoordt.¹⁶²

De titel van Wijnes *Nou, nog eentje dan voor wie wil stoppen met (te veel) drinken*, geeft de indruk dat het om een zelfhulpboek gaat. Het doel van Wijne was echter 'als een Louis Theroux door alcoholland' te reizen en een dagboek bij te houden over het jaar dat ze uittrekt om haar alcoholprobleem

¹⁵⁹ Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*.

¹⁶⁰ Meulenbelt, *Blijge geheelonthouder* 1-5, [De blijge geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#)

¹⁶¹ Palmén, *I.M.*, 30, 69, 98, 100-101, 188 en 312.

¹⁶² Palmén, *Logboek van een onbarmhartig jaar*, 14-15, 34, 88, 158-159 en 213.

te onderzoeken door een jaar 'van de fles af te blijven'.¹⁶³ De weerslag van deze reis is een combinatie van haar ervaringen in dagboekvorm, interviews met deskundigen en andere ex-drinkers, allerhande informatie gevolgd door een terugblik, en tot slot kan ze het niet laten 'om toch een paar wenken te geven'.¹⁶⁴ Het boek is in de ik-vorm geschreven en het vertelheden ligt in het jaar dat ze niet drinkt, met een terugblik tot slot. Het perspectief is dat van iemand die niet meer drinkt en dat ook zo wil houden. Wijne heeft de afgelopen jaren 21 columns geschreven voor *Lef*, het glossy tijdschrift over verslaving en herstel. Aan de hand van persoonlijke gebeurtenis of iets wat ze gelezen heeft, reflecteert ze op haar leven als 'niet-drinker' en over alcoholisme. Het vertelperspectief is vanuit het heden en de toon is vergelijkbaar met haar boek. Het belangrijkste thema is hoe de omgeving en maatschappij in het algemeen reageert op iemand die niet meer drinkt.¹⁶⁵

Op de achterflap van *Ik drink niet meer* staat dat Bisschop 'op rauwe en hilarische wijze zowel de inzichten die ze tijdens het afkickproces heeft opgedaan, als de nodige anekdotes uit de tijd van haar alcoholverslaving' beschrijft. Ze doet dit in zes hoofdstukken, die achtereenvolgens haar drankgeschiedenis, de eerste twee nuchtere maanden, een zoektocht naar informatie, een terugval en verdere behandeling, een reflectie na vijf jaar, en Bisschops eigen 'twaalf stappen' plan bevatten. In een journalistieke vorm, waar haar eigen ervaringen centraal staan, wil ze feiten over alcohol aan de orde stellen, omdat ze vindt dat het onderwerp meer moet worden besproken. Bisschop wil jongeren aanspreken die net als zij met een alcoholprobleem kampen door het direct, met hedendaags taalgebruik en humor te bespreken: *Fuck it! IK HEB EEN ALCOHOLPROBLEEM*.¹⁶⁶ Haar voorbeeld voor schrijven is Kluun: dat leest makkelijk want 'aan elkaar gebreide literatuur' vindt ze niks.¹⁶⁷ Het perspectief is net als bij Wijne van iemand die niet meer drinkt en haar ervaringen wil overbrengen. Dat ze erover praat betekent niet dat ze geen gevoelens van schaamte kent. Ze wil zichzelf echter overtuigen, en beschouwt het schrijven als een soort therapie. Op de website van Bisschop staan vijf columns die ze vanaf 2016 heeft geschreven over haar verdere ervaringen met het sobere leven. De stijl en inhoud sluiten aan op haar boek en ook hier is haar doel de discussie levend te houden. Door als jonge vrouw 'uit de kast te komen' wil ze alcoholverslaving uit de taboesfeer halen.¹⁶⁸

De autobiografische geschriften zijn heel verschillend van aard, en laten met name bij Meijnsing, Meulenbelt en Palmén zien dat ze bewust met autobiografische gegevens omgaan. De ik-persoon is - of het nu een dagboek, logboek, persoonlijke geschiedenis of roman betreft - altijd een gecreëerd personage. Hoewel er genoeg overeenkomsten met het leven van de schrijfsters te vinden zijn, hoeft dit niet te betekenen dat alles exact naar de realiteit is. Bij de schrijfsters dient de creatie van een 'drinkende'

¹⁶³ Wijne, *Nog eentje dan*, 44-45.

¹⁶⁴ Wijne, *Nog eentje dan*, 222.

¹⁶⁵ Wijne, *Lef* [Columns Mariette Wijne \(lef-magazine.nl\)](http://Columns.MarietteWijne.lef-magazine.nl).

¹⁶⁶ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 80, 86 en 163-164; Bisschop, *First Shot*, [Columns | Lois Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](http://Columns|LoisBisschopSchrijfster&Columniste(loisbisschop.nl))

¹⁶⁷ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 153-154.

¹⁶⁸ Ibidem, 85-86; Bisschop, [Columns | Lois Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](http://Columns|LoisBisschopSchrijfster&Columniste(loisbisschop.nl))

identiteit wel een doel. Bij Meijnsing waarschijnlijk minder: in hoeverre de dagboeken en brieven voor publicatie waren bestemd is niet zeker. De nadruk ligt bij haar op de vorm waarin autobiografische gegevens kunnen worden gebruikt en waarbij persoonlijke problematiek niet wordt vermeden. Bij Palmen staat de vorm ook voorop, en zijn haar beschrijvingen over het roken en drinken voornamelijk een onderzoek naar wat verslaving is. In het meer journalistieke werk wordt de persoonlijke ervaringen met drankproblematiek ingezet om te informeren en een maatschappelijke discussie op gang te brengen. Zowel Meulenbelt, Wijne als Bisschop schrijven uitgebreid over hun drankgeschiedenis, en over de manier waarop ze tot een leven zonder alcohol zijn gekomen. Hun 'drinkende' identiteit wordt gedetailleerd omschreven in contrast met het sobere leven daarna. Zoals in de volgende paragraaf aan de orde komt, maakt het gebruik van de bekentenistopos het verhaal overtuigender.

3.2. De topos van de bekentenis

In deze paragraaf komt het gebruik van 'oprechtheids- of emotieve topoi' aan de orde, en met name de bekentenistopos. Zoals Missinne stelt, zijn topoi thema's en argumenten die gebruikt worden om de toehoorder of lezer te overtuigen. Door middel van een 'biecht' wordt het verhaal authentieker en overtuigender.¹⁶⁹ Het is niet alleen van belang in hoeverre gebruik wordt gemaakt van de betekenistopos, maar ook welke vorm deze aanneemt. Zoals Furedi en Dehue stellen, is de medicalisering van allerhande problematiek van invloed op hoe er over wordt gesproken, geschreven en gedacht.

Naast het schrijven en de liefde als belangrijkste thema's is drankgebruik een terugkerend onderwerp in de dagboeken van Meijnsing. Ze beschrijft veelvuldig drankgebruik meestal in samenhang met haar depressies en zoekt ze behandelingen bij Jellinek en psychotherapie voor beide. Meijnsing beschrijft niet vaak hoe ze haar drankgebruik ziet. Naast dat ze zichzelf 'erg alcoholisch' noemt, beschrijft ze drank als het best medicijn om de spanning te doen afnemen voor haar depressies. Meijnsing haalt haar psychiater aan. Die zegt haar dat ze de alcohol niet kan opgeven, omdat ze dan haar andere gevoelens onder ogen moet zien. Of ze het hiermee eens is, is niet volledig duidelijk, maar minder drinken wil ze wel, want 'de kater, het trillen, het er altijd naar uitkijken, de diepe schaamte, het ontbreken van een gevoel van eigenwaarde', worden haar regelmatig te veel.¹⁷⁰ Het doel is om minder te drinken en haar drankgebruik onder controle te houden. Omdat het een na haar dood gepubliceerd dagboek betreft, ligt een bewust gebruik van de betekenistopos niet voor de hand. Het is hoogstens een bekentenis aan zichzelf. Dat geldt ook voor de correspondentie met haar broer Geerten. Ze geeft hier wel enige uitleg over haar depressies, drankgebruik en pogingen te minderen, maar het is niet aannemelijk dat deze brieven geschreven zijn met de gedachte ze te publiceren. Zichzelf beschouwen en de maat nemen is

¹⁶⁹ Missinne, *Oprecht gelogen*, 220-222.

¹⁷⁰ Meijnsing, *En liefde in mindere mate*, 318, 339 en 375.

wel aanwezig, ook waar het de drank betreft, want 'natuurlijk ben ikzelf de eerste rechter over mezelf'.¹⁷¹ In *Over de liefde* treedt Meijnsing nauwelijks in detail over hoe ze haar drankgebruik ziet, buiten een opmerking dat ze problemen had 'van de wijn af te blijven'.¹⁷² De details over haar drankgebruik zijn het duidelijkst in haar dagboek en brieven en veel minder in haarzelf gepubliceerde werk. Dit gegeven geeft aanleiding te veronderstellen dat het geen onderwerp is waar ze publiekelijk veel over kwijt wil in de vorm van een bekentenis.

In *De schaamte voorbijkomt* Meulenbelts alcoholgebruik regelmatig voor, maar niet als iets om je voor te schamen; het wordt niet geproblematiseerd. In *Blessuretijd* wordt overmatig drankgebruik iets meer besproken, maar dan voornamelijk als ze refereert aan een artikel in *Opzij*. Daarin komt ze naar voren als 'een potentieel drankorgel'. Ze gaat hier in het boek zelf niet al te veel op in, behalve op de reacties die ze van haar omgeving krijgt naar aanleiding van het artikel.¹⁷³ Van het gebruik van de bekentenisstopos is daarom geen sprake. In Meulenbelts artikel in *Opzij* en de blogs op haar website is er meer sprake van het gebruik van de topos. De persoonlijke ervaringen met alcohol dienen om het taboe op het praten over problematisch drankgebruik aan de kaak te stellen. Ze gebruikt de term alcoholisme bewust niet, omdat ze alcoholica ziet als een etiket dat je niet zomaar weer kwijt bent. Ook in haar blogs beschrijft ze haar alcoholgebruik niet als ziekte. In deze blogs gaat ze in op haar eigen proces van het volgen van een cursus bij De Helderheid, de eerste periodes van niet drinken en ten slotte haar beslissing het drinken geheel te laten. De nadruk ligt op therapie; het is beter om je stemmingen te verdragen, en onder ogen te zien wat je weg wilt stoppen met drank. De identiteit van een drinker, laat staan alcoholist, is dan ook geen identiteit die zij voor altijd met zich mee wil dragen: 'dat is te veel eer'. Meulenbelt ziet zichzelf als verantwoordelijk voor wat ze doet met haar drankgebruik. In die zin is zij meer een voorbeeld van Dehues benadering van de gevolgen van medicalisering; zelfverbetering is het doel. Daarnaast meent ze dat veel drinkers in haar omgeving er verstandig aan zouden doen hun eigen drankgebruik eens onder de loep te nemen.¹⁷⁴ Ze wil juist het risico van 'gewoon veel drinken' aan de orde stellen, met haar persoonlijke geschiedenis als voorbeeld.

Palmen heeft geen moeite zichzelf als verslaafd of alcoholist te omschrijven. In *I.M.* beschrijft ze gesprekken met Ischa Meijer waar ze beider gedrag ontleedt om te denken over hoe verslaving werkt en wat het is. Palmen omschrijft haar drank- en sigarettenverslaving als een manier om met afhankelijkheid om te gaan; drank en sigaretten zijn 'vrienden zonder vriendschap'.¹⁷⁵ In een toegevoegd essay uit 2005 werkt ze haar ideeën over verslaving verder uit. Indertijd wilde ze het niet publiceren, omdat haar perspectief in een periode van soberheid was veranderd en ze dacht van haar alcoholverslaving af te zijn.

¹⁷¹ Meijnsing, *Liefdevolle rivaliteit*, 153.

¹⁷² Meijnsing, *Over de liefde*, 10.

¹⁷³ Meulenbelt, *Blessuretijd*, 37, 141 en 176;

¹⁷⁴ Meulenbelt, 'Zit de vijf al in de klok', *Opzij*; Meulenbelt, *Blijje geheelonthouder 1, 2, 3 en 4*, [De blijje geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#).

¹⁷⁵ Palmen, *I.M.*, 249.

In de tijd dat ze *Logboek van een onbarmhartig jaar* schrijft, is het schrijven over haar verslaving weer relevant. Ze omschrijft zichzelf als verslaafd en alcoholist en zet dit wederom in een bredere context van afhankelijkheid. Palmen omschrijft alcoholisme of verslaving nergens als ziekte. Daarnaast zijn er geen aanwijzingen dat ze hulp zoekt om 'sober te drinken', behalve de psychoanalytische analyse bij psychiater Louis Tas. Hij brengt begrip op voor haar woede, neiging tot ruzie en drankgebruik.¹⁷⁶ Van de bekentenistopos is in die zin sprake, dat haar eigen verslavingen aan sigaretten en alcohol dienen om haar gedachten over verslaving te ondersteunen.

Wijne kijkt in *Nou, nog eentje dan* uitgebreid terug op haar leven met drank. Daarbij staat het begrijpen van haar eigen problemen voorop. Daarnaast wil ze lezers informeren over wat alcoholisme is en mengt ze zich in discussies over verslaving en de behandeling hiervan. Het uitleggen en verklaren komt ook naar voren in de columns die ze schrijft voor *Lef*, waarin ze na een vervelende de ervaring vaststelt: 'ik had te weinig over de ziekte alcoholisme uitgelegd'.¹⁷⁷ De topos van de bekentis speelt een duidelijke rol in haar werk. Haar eigen ervaringen met alcoholproblematiek zijn de reden en de leidraad van haar boek en columns. Hoewel Wijne alcoholisme regelmatig een ziekte noemt, is ze er niet uit hoe ze haar eigen drankproblematiek wil omschrijven. Wijne heeft een voorkeur voor de benadering van psychiater en onderzoeker Wim van den Brink, die onderscheid maakt tussen een alcoholprobleem en een (hersens)ziekte die alcoholisme heet. Wat haar bevalt aan de cursus die ze bij de organisatie De Helderheid heeft gedaan, is dat het daar nauwelijks over alcohol gaat. 'Drank is het probleem niet, de reden waarom je drinkt, dat is het probleem'.¹⁷⁸ Ze blijft zich verzetten tegen de notie dat ze voor altijd ziek is; ze ziet zichzelf niet als machteloos. Net als bij Meulenbelt lijkt de conclusie van Dehue van toepassing dat de eigen verantwoordelijkheid voor de verbetering van jezelf voorop staat in de therapeutische benadering. Hoewel Wijne opmerkt dat ze zich door *Nou, nog eentje dan* voor 'de rest van mijn leven' aan het onderwerp heeft verbonden, wil ze zelf niet voor eeuwig als probleemgeval worden beschouwd. In hoeverre ze zichzelf als alcoholiste ziet, houdt ze dan ook in het midden. Het belangrijkste is dat haar leven zonder alcohol haar veel beter bevalt.¹⁷⁹

Bisschop deelt in *Ik drink niet meer* de blogs op haar website, vergelijkbaar met Wijne, veel informatie over wat ze uitvindt over drankproblematiek. Ze vindt het lastig dat het moeilijk is goede informatie te vinden over drankproblematiek voor jonge mensen en nog moeilijker om erover te praten. Een alcoholprobleem is 'niet classy', zeker niet voor een jonge vrouw.¹⁸⁰ De bekentenistopos is zichtbaar in de gedetailleerde en kleurrijk beschreven passages van haar 'drinkende' periode, wat bijdraagt aan de herkenbaarheid voor haar jongere doelgroep. De periode van afkicken en de jaren erna komen vervolgens uitgebreid aan bod. Bisschop heeft net als Meulenbelt en Wijne therapie gevolgd en is hier

¹⁷⁶ Palmen, *Logboek van een onbarmhartig jaar*, 64-65 en 161-166.

¹⁷⁷ Wijne, 'Beeld', *Lef* [Columns Mariëtte Wijne \(lef-magazine.nl\)](#).

¹⁷⁸ Wijne, *Nog eentje dan*, 40 en 218.

¹⁷⁹ *Ibidem*, 220-221.

¹⁸⁰ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 138; Bisschop, *First Shot*, [Columns | Lois Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](#).

behoorlijk kritisch over. De anonimiteit die de Anonieme Alcoholisten (AA) voorstaan vindt ze niet nuttig, omdat die impliceert dat je je moet schamen. In het behandelcircuit vindt ze de afstand tussen psycholoog en cliënt te groot. Bisschop vindt behandelaars die zelf problemen met alcohol hebben ondervonden beter. Ze geven je minder het gevoel dat je als patiënt of slachtoffer wordt gezien.¹⁸¹ Net als bij Meulenbelt en Wijne staat voor haar het zelf oplossen hoog in het vaandel. Ze is 'koude kalkoen' gestopt. Hoewel ze haar lezers aanraadt dat pad niet noodzakelijkerwijs te volgen omdat het zwaar is, concludeert ze dat er geen werkende methodes of wonderdokters bestaan. Bisschop noemt zichzelf enige malen alcoholist, maar twijfelt ook over de benaming en of ze drankproblemen wel een ziekte moet noemen. Hoewel ze accepteert nooit meer te kunnen drinken, heeft ze net als Wijne veel aandacht voor de complexiteit van leiden van een sociaal leven als 'niet-drinker'. Ze heeft het gevoel dat ze er niet helemaal bij hoort en pleit voor meer waardering voor een sober leven.¹⁸²

De topos van de bekentenis wordt in de autobiografische werken op verschillende manieren toegepast. Bij Meijssing is er niet duidelijk sprake van een 'bekentenis' om haar drankgeschiedenis overtuigend weer te geven in haar werk. Ze schrijft er wel over, maar voornamelijk op een manier waarbij ze zichzelf analyseert en geregeld bekritiseert. Palmen schrijft over haar verslavingen om haar gedachten hierover te formuleren: drank als noodzaak om te leven in afhankelijkheid. Bij de schrijfsters die gestopt zijn met drinken, fungeert de bekentisstopos het duidelijkst. Hoewel ze gevoelens van schaamte moeten overwinnen, vinden ze het schrijven belangrijk genoeg om zodoende het onderwerp beter bespreekbaar te maken en, zoals het Meulenbelt het noemt, het 'laatste taboe' te slechten. De ervaringen van het drinken en het proces naar een sober leven zijn van belang om lezers te overtuigen van de complexiteit van alcoholproblematiek. De medicalisering van alcoholgebruik en de bijbehorende discussies over verantwoord drinken komen de sobere schrijfsters dan ook het duidelijkst naar voren. De ambigue manier waarop het eigen drankgebruik wordt omschreven, is hiervan een reflectie. Met uitzondering van Palmen noemen de schrijfsters zichzelf liever geen alcoholist. De connotatie met ziekte en machteloosheid spreekt hen niet aan. Het is juist de eigen verantwoordelijkheid om het drankprobleem aan te pakken die centraal staat in de autobiografische werken.

3.3. Conclusie

In de werken die in dit hoofdstuk zijn geanalyseerd, spelen autobiografische gegevens een rol om een 'drinkende' identiteit vorm te geven. Hoe dit wordt gedaan, en in hoeverre de lezer wordt uitgenodigd om deze identiteit als die van de schrijfster te lezen, varieert. Bij de literaire schrijfsters, Meijssing en Palmen,

¹⁸¹ Bisschop, *Ik drink niet meer*, 86, 109 en 145-146; Bisschop, *Wil-is-kracht*, [Columns | Loïs Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](#)

¹⁸² Bisschop, *Ik drink niet meer*, 59, 138, 145-146 en 193; Bisschop, *Morning Glory*, [Columns | Loïs Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](#); Bisschop, *First Shot*, [Columns | Loïs Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](#)

is de vorm leidend. In *Over de liefde* zijn signalen te vinden dat de ik-persoon Meijnsing zelf betreft. De overeenkomsten met gebeurtenissen en personen uit haar eigen leven, de opvattingen en kritische toon zijn voor lezers die haar als journaliste van Vrij Nederland kennen herkenbaar. Het bevat echter ook fictieve signalen, zoals andere namen, personages die afwijken van haar persoonlijke leven - haar zuster wordt bijvoorbeeld niet genoemd - en de onwaarschijnlijke gebeurtenissen zoals de val in het water die eerder uitnodigen het als een roman te lezen. Door haar bekendheid bij het lezerspubliek wordt bij Palmes de lezer nog meer uitgenodigd haar romans als haar verhaal te lezen vanwege de grote overeenkomsten met bekende gebeurtenissen uit haar leven. Ze maakt wel duidelijk dat het haar opvatting is dat wat je schrijft per definitie geen waarheid is en dat ze haar personages, inclusief zichzelf, al schrijvende creëert. Haar drinkende identiteit ondersteunt de gedachten die ze over verslaving formuleert in beide boeken.

Voor de meer journalistieke schrijfsters staat het gebruik van autobiografische gegevens om een doel te bereiken voorop. Meulenbelt is met Palmes van mening dat een personage schrijvend vorm krijgt, en dat wat daar precies 'waar' van is er minder toe doet. Voor Meulenbelt is het belangrijk persoonlijke verhalen te delen, om haar feministische of andere maatschappelijke standpunten kleur te geven, en te laten zien dat de praktijk vaak complexer is dan de theorie. Omdat haar werk een langere periode beschrijft, is de ontwikkeling naar het besluit niet meer te drinken goed te volgen. Wijne en Bisschop delen hun 'drankgeschiedenis' vanuit hun positie als niet-drinker. Zij willen informeren, waarbij de topos van de bekentenis hun verhaal overtuigender maakt. Alle werken hebben voldoende mate van referentialiteit om een 'drinkende' identiteit vorm te geven die consistent is in hun verschillende werken en die de lezer uitnodigt dit als een beeld van de schrijfster te zien. De redenen om dit te doen verschillen, en ook de mate waarin fictionele signalen worden gebruikt. Meijnsing, Palmes en Meulenbelt gebruiken bij enkele werken de ondertitel roman en spreken zich duidelijk uit over het feit dat al hun werk een creatie betreft en geen betrouwbare weergave van de 'werkelijkheid'. Niet alle gebeurtenissen en personages kunnen vergeleken worden met het persoonlijke leven van de schrijfsters, zeker bij Meijnsing, die ook gebeurtenissen toevoegt die onwaarschijnlijk aandoen. Deze signalen staan echter de authenticiteit van hun werken niet in de weg.

Musschoot heeft vastgesteld dat er in de Nederlandse literatuur de laatste decennia een explosie van biografische geschriften heeft plaatsgevonden. Furedi verklaart deze toename ten dele vanuit een cultuurverandering die hij 'therapeutisering' noemt. Het is gebruikelijker maar ook gewenst om persoonlijke problemen te delen met gebruik van bijbehorend taalgebruik, wat in Nederland eerder psychologisering wordt genoemd. Tegen deze achtergrond verbaast het niet dat de geselecteerde werken, hoewel ze een periode van vijftig jaar beslaan, voornamelijk vanaf midden jaar negentig zijn verschenen. In de eerdere werken van Meijnsing en Meulenbelt is drankgebruik aanwezig, maar als het wordt geproblematiseerd, zoals bij Meijnsing, is het in haar dagboek. Daarnaast zijn er geen referenties naar alcoholisme, verslaving of ziekte. In een omgeving waar drank normaal en veel drinken niet ongebruikelijk is, ligt het minder voor de hand een drankprobleem met de wereld te delen. Palmes noemt

zichzelf wel verslaafd en alcoholist, maar geeft een meer filosofische verklaring; als noodzaak om als (afhankelijk) mens te kunnen leven.

Het zijn Meulenbelt, Wijne en Bisschop die de laatste decennia hun persoonlijke problematiek met minder of helemaal niet drinken vanuit hun ervaringen met therapie beschrijven. De topos van de bekentenis fungeert om door middel van autobiografische gegevens hun argumenten overtuigender te maken. Het lijkt noodzakelijker een discussie over alcoholinname publiekelijk te voeren in een omgeving waar het drinken van alcohol verder medicaliseert. Als 'drink met mate' wordt vervangen door drink liever helemaal niet, betreft dit een groter groep drinkers en worden begrippen als wat alcoholisme en verslaving is een complexere discussie. De 'sobere' schrijfsters Meulenbelt, Wijne en Bisschop vermijden labels als alcoholist of verslaafde. Alcoholisme wordt enkele malen als ziekte beschreven maar er is ook twijfel of ze dat op zichzelf willen betrekken. Het (voormalige) drankgebruik als een chronische ziekte te zien, conflicteert met de actieve rol die zij spelen om nuchter te blijven en het positieve beeld dat ze willen schetsen van de voordelen van een sober leven, iets wat de *soberistas* ook doen. De eigen verantwoordelijkheid voor het aanpakken van hun problemen staat voorop. Die positie past beter bij de stelling van Dehue dat therapie de nadruk legt op zelfverbetering, dan de kritiek van Furedi dat het benoemen van allerlei problemen als een ziekte mensen tot eeuwige patiënt of slachtoffer maakt. Ook bij Meijnsing en Palmes is er geen sprake van de behoefte zichzelf als slachtoffer te beschouwen.

Voor de geanalyseerde werken geldt dat ze voornamelijk als autobiografisch zullen worden gelezen, omdat er voldoende tekstuele aanwijzingen zijn de ik-persoon als de schrijfster te herkennen. Aanwijzingen dat fictionele tekstenmerken een rol spelen of dat niet alles op letterlijke 'waarheid' berust, ontbreken niet maar de 'drinkende' identiteit die naar voren komt in de werken overtuigt. De bekentenis topos is voor wat betreft vorm en inhoud het meest relevant voor de schrijfsters die een 'sobere' identiteit benadrukken. Het contrast van leven met en zonder het drinken van alcohol wint aan overtuiging door de persoonlijke ervaringen te delen.

Conclusie

De relaties met alcohol die de vijf Nederlandse vrouwelijke schrijfsters in hun autobiografische geschriften tussen 1965 tot 2015 beschrijven, laten een aantal overeenkomsten en verschillen zien. Door de 'drinkpraktijken', redenen om te drinken, en de manieren waarop ze hier getuigenis van afleggen in hun werk te onderzoeken, ontstaat een beeld van de verschillende manieren waarop zij de relatie ervaren en verwoorden. Tevens komt naar voren hoe ze zich verhouden tot de maatschappelijke ontwikkelingen en discussies rond alcoholgebruik van de laatste vijf decennia.

Uit hoe de 'drinkpraktijken' worden beschreven, valt op te maken dat regelmatig drinken voor alle vijf vrouwen gebruikelijk is. De toename van het drankgebruik die zich in Nederland na de Tweede Wereldoorlog heeft ingezet, zowel in het algemeen als specifiek voor vrouwen, is door Van der Stel en Blok beschreven. Voor Meulenbelt, Meijsing en Palmén die in die tijd of vlak erna zijn geboren, is dit al realiteit en zij kunnen vanaf relatief jonge leeftijd vanzelfsprekend drinken. Wat er wordt gedronken, verschilt in enige mate. Waar wijn populair blijft, worden sherry en jenever ingehaald door tequila en wodka. De hoeveelheid is bij allen hoog, in ieder geval voor periodes in hun leven. De Nederlandse graadmeter voor overmatig drinken - 21 eenheden per week – en voor zwaar drinken – zes eenheden per dag – wordt regelmatig gehaald en kan oplopen tot verschillende flessen per dag. Er wordt zowel alleen als in gezelschap gedronken in cafés, bij feestjes, of met name door de jongere schrijfsters in het uitgaansleven. Het in gezelschap drinken wordt wel als wenselijker beschouwd.

Dat er plezierige kanten en belangrijke maatschappelijke voordelen verbonden zijn aan het drinken wordt door alle vijf schrijfsters benoemd. Het vergemakkelijkt het sociale verkeer, helpt verlegenheid te overwinnen en past in hun omgeving waar drinken de norm is. Van een positieve invloed op hun werk, laat staan het romantische beeld van de schrijver die de roes zoekt om te kunnen schrijven die Doorman, Lacroix en Slingerland naar voren brengen, is nauwelijks sprake. De combinatie van drinken en schrijven wordt eerder gezien als een risico om goed werk te kunnen afleveren. Het meest prominent is alcohol aanwezig als 'zelfmedicatie', voor het bestrijden van gevoelens van minderwaardigheid, verdriet, angsten of depressies. Het 'internaliseren' van problemen met drank als middel om de stemmingen te reguleren, zoals onderzocht in verschillende genderstudies vanaf de jaren zestig, is zichtbaar in de geanalyseerde werken. Behalve enige verwijzingen naar de invloed van genen en familie worden de oorzaken van het (veel) drinken dan ook zelden buiten henzelf gelegd.

Geen van de vrouwen legt een direct verband tussen de redenen om te drinken en hun gender. Drinken is voor hen geen teken van emancipatie want drinken is gebruikelijk in hun omgeving. Ze noemen geen redenen die aangeven dat de emancipatie niet voltooid is vanwege dubbele belasting, zoals Meulenbelt stelt in *Vrouwen en alcohol*. Hoewel Meulenbelt en Bisschop zeer kritisch zijn over het grotere taboe dat er voor vrouwen rust op het drinken van alcohol zetten ze het niet in de context van een bedreiging voor het feminisme zoals de *soberistas* doen.

De afhankelijkheid van het drinken van alcohol die de schrijfsters ervaren en waar ze in meer of mindere mate iets aan willen doen, is een reden om over drankgebruik te schrijven. De cultuurverandering die Furedi vaststelt, waar het delen persoonlijke problemen in toenemende mate gebruikelijk en bijna verplicht is, valt samen met een opkomst van autobiografisch werk in de laatste decennia. Bij Meijnsing en Palmén als de meest literaire schrijfsters staat de vorm voorop en wordt er bewust met autobiografische gegevens omgegaan. Fictionele tekstenkenmerken ontbreken niet, maar de werken lezen als autobiografisch door de grote overeenkomsten met bekende feiten en de consistente manier waarop ze hun drankgebruik delen en zo in verschillende werken een 'drinkende' identiteit vormgeven. Meulenbelt, Wijne en Bisschop schrijven in een meer journalistieke stijl, waarbij het doel voorop staat om via gebruik van autobiografische gegevens overtuigend hun ervaringen en meningen te delen. Het toepassen van de bekentenistopos - door open te zijn over hun alcoholproblematiek en de weg naar een sober leven - maakt hun verhaal persoonlijker en overtuigender. Zoals Missinne haar onderzoek besloot met de conclusie dat authenticiteit in autobiografische werken uiteindelijk belangrijker is dan de vraag of iets werkelijk is gebeurd, valt bij de vijf schrijfsters vast te stellen dat authenticiteit een belangrijke factor is om zowel het literaire als het journalistieke werk als autobiografisch te lezen.

Waar de schrijfsters de oorzaken voor de afhankelijkheid niet buiten zichzelf zoeken, doen ze dit voor de oplossingen ook nauwelijks. Veel van wat zij over alcohol schrijven, staat in het licht van pogingen minder of helemaal niet te drinken. De invloed van de medicalisering van alcoholgebruik is hier zichtbaar, net als de psychologisering van de discussie. De stelling van Dehue dat de nadruk in naoorlogse westerse samenlevingen toenemende mate ligt op de plicht tot zelfverbetering, ook met betrekking tot geestelijke gezondheid, wordt voornamelijk door het werk van de 'sobere' schrijfsters Meulenbelt, Wijne en Bisschop bevestigd. Zij stellen wel vast dat er een dubbele moraal wordt gehanteerd, waar drank aan de ene kant volledig genormaliseerd is maar het praten over drankproblematiek niet. Het blijkt dat Meulenbelt, Wijne en Bisschop een gevoelige snaar raken met hun sobere levensstijl nu er meer nadruk ligt op de risico's van drankgebruik voor iedereen die regelmatig drinkt. De naoorlogse jaren waarin drank voor velen, inclusief vrouwen, in toenemende mate geliefd, toegankelijk, normaal en geaccepteerd is, contrasteert met de aandacht van de laatste decennia voor alcoholpreventie en de nadruk op gezondheidsrisico's, met name kanker, voor iedereen die drinkt. De problematiek is verschoven van een beperkte groep van verslaafden naar een grote groep drinkers. Initiatieven als *Dry January* maken geheelonthouding weliswaar meer aanvaardbaar maar zijn geen oplossing voor mensen die dat ook de rest van het jaar moeten laten. Het 'kun je niet gewoon wat minderen' wat de vrouwen nogal eens horen, wordt hier eerder door bevorderd.

Voor alle vrouwen geldt dat ze een innige en complexe relatie met alcohol hebben. Of het nu een medicijn, vriend of (ex) geliefde is, drank neemt een zodanige plaats in hun leven in dat ze hier in autobiografische werken van getuigen. Meer dan het drinken zelf zijn de problematiek en pogingen te minderen of stoppen een aanleiding om over de eigen ervaringen te schrijven, met name de ervaringen van het stoppen met drinken en de reacties op een sobere levensstijl. De bekentenissen ten aanzien van

de persoonlijke alcoholproblematiek hebben zin, juist omdat ze verantwoordelijkheid willen dragen voor de aanpak hiervan. De 'sobere' schrijfsters mengen zich in de discussie om een spiegel voor te houden, aan te geven dat 'gewoon minderen' niet voor iedereen een optie is, en een positiever beeld van soberheid te schetsen. Of Johnny Walker een trouwe vriend of voorbije liefde is, is bepalend voor hoe vrouwen over hun relatie met alcohol schrijven. Hij loopt echter nooit weg; of je blijft drinken of sober gaat leven, in een van alcohol doordrenkte cultuur is wat een goede relatie met drank is, een vraag waar niemand zich geheel aan kan onttrekken.

Summary

This Master's thesis reflects the research on the way five Dutch female writers – Doeschka Meijsing, Anja Meulenbelt, Connie Palmen, Mariëtte Wijne en Loïs Bisschop – describe in autobiographic form their relationship with alcohol between 1965 and 2015. Analysis of their drinking practices, the reasons they state for drinking and the autobiographic form they use to write their history with alcohol, not only describe the relationships they have formed with alcohol, but additionally how they relate to the social developments and discussions of the last five decades.

The drinking practices are analyzed using a social practices framework as used by Meier, Warde and Homes for research on alcohol use in the United Kingdom. By looking at what, where, how much and with whom the five writers drink as described in their autobiographical work, developments in the habits become clear. In the Netherlands use of alcohol has sharply increased after the Second World War in general but specifically amongst women. Meulenbelt, Meijsing and Palmen, all born during or shortly after the War, find themselves in an environment where drinking is considered 'normal', even at a young age. This is even more true for both younger writers, Wijne and Bisschop. Wine is the drink of choice, followed by beer and different type of liquor. They all drink significant amounts, up to several bottles a day. Drinking is done in private – although deemed less desirable – and if restaurants, bars, parties, and for the younger writers in clubs.

The five women describe the pleasant effects of drinking alcohol and the social benefits it brings. As anthropologist Edward Slingerland states in *Drunk. How we sipped, danced and stumbled our way to civilization* (2021) there are good evolutionary reasons for people to drink. As described by the five writers and it helps them in social interactions, overcome feelings of shyness and is fitting in an environment where drinking is the norm. The notion that writing and drinking go well together – and specifically the romantic notion of drinking as inspiration – is not to be found in the autobiographic works. The rather see it as a risk to the quality of their work.

Several gender studies as of the sixties have analyzed the relationship between gender and alcohol. Women are more likely to internalize their problems and can use alcohol as self-medication to combat feelings of inferiority, sadness, fears or depressions. The reasons the five women give for drinking alcohol often refer to this tendency to 'medicate'; they hardly look for causes outside themselves, with some exceptions as mentioning the impact of genes or family situations. They also do not include their gender or any concept of emancipation or lack thereof in their reasoning, as is common in most gender studies. The only point of contention is the different standard women are held to as it comes to drinking in public.

Being dependent on alcohol is experienced by all five writers for at least a period of their lives. The therapies or other approaches to drinking less or not at all, is for the five writers a reason to write. Sociologist Frank Furedi claims in *Therapy Culture. Cultivating vulnerability in an uncertain age* (2004), a cultural change where writing about personal issues has become common or even 'obligatory'.

In addition to an increase in autobiographical writing in the last decades in the Netherlands, the five writers have included the stories of their relationship with alcohol in a variety of autobiographical forms. Based on a framework for autobiographical studies by linguist Lut Missinne how texts are perceived autobiographical or rather as fiction based on style, reflection of identity or indicators of autobiography or fiction. For the literary writers Meijnsing and Palmen, the form is dominant and autobiographical details are included in a purposeful game between referentiality and fiction. The writers who take on a more journalistic style use the topos of confession to convincingly share their point of view on alcohol use.

Where the writers do not look outside themselves for the causes of their drinking they do not do this for the solution they seek either. Most of what they write details their efforts to drink less or not at all. The medicalization of alcohol use becomes apparent in multiple ways. Furedi, who calls this trend 'therapeutisation', sees an increase in people with problems considering themselves a victim. In a reaction to psychologist and philosopher Trudy Dehue point to an increased social 'obligation' to self-improvement. The three writers that eventually start leading a sober life, Meulenbelt, Wijne and Bisschop, do show that the latter is what drives them to write about it. They conclude by doing so they are touching a nerve. The postwar years, where drinking has become increasingly popular, accepted and the norm, is contrasting with a more recent attention to the health issues of alcohol use. With more focus on prevention and attention on risks for cancer the question on what 'normal' drinking or addiction means has moved to a larger group of people. 'Can you not just drink less' is a common reaction when they talk about their sober lives.

All five writers have a close and complex relation with alcohol. It can be medicine, friend or (ex) lover, it plays a role in their lives that they care to write about. More than drinking itself are the related problems and attempts to lower intake or stop altogether a driver to write about personal experiences. Sharing those is useful in showing accountability for their issues with alcohol. The sober writers take part in the discussions on alcohol use to hold a mirror to other drinkers, to sow that 'just drinking less' is not an option and to create a more positive view of the sober life. If Johnny Walker is a close friend or a past lover defines how women write about their relationship with alcohol. He does however never run away, if you continue to drink or lead a sober life, in a culture where drinking is so commonplace the question on what a good relationship with alcohol means cannot be avoided.

Lijst van bronnen en literatuur

Primaire bronnen

Geanalyseerde literatuur en bronnen:

Bisschop, Loïs, *Ik drink niet meer* (tweede, herziene druk; Amsterdam 2019).

Bisschop, Loïs, *Lois Bisschop*, [Columns | Loïs Bisschop Schrijfster & Columniste \(loisbisschop.nl\)](#) laatst geraadpleegd op 1 augustus 2021.

Meijsing, Doeschka, *Over de liefde* (Amsterdam, Antwerpen 2008).

Meijsing, Doeschka, *En liefde in mindere mate. Dagboeken 1961-1987* (Amsterdam, Antwerpen 2016).

Meijsen, Geerten, Doeschka Meijsing, *Liefdevolle rivaliteit. De correspondentie* (Amsterdam, Antwerpen 2018).

Meulenbelt, Anja, *De schaamte voorbij. Een persoonlijke geschiedenis* (Amsterdam 1976).

Meulenbelt, Anja, 'Zit vijf al in de klok? Nieuwe groep vrouwen in de gevarezone', *Opzij* (juni 1993) 8-11.

Meulenbelt, Anja, *Blessuretijd* (Amsterdam 1994).

Meulenbelt, Anja, *Anja Meulenbelt weblog*, [De blije geheelonthouder | Anja Meulenbelt](#), laatst geraadpleegd op 6 augustus 2021.

Palmen, Connie, *I.M.* (Amsterdam 1998).

Palmen, Connie, *Logboek van een onbarmhartig jaar* (Amsterdam 2011).

Wijne, Mariëtte, *Nou, nog eentje dan. Voor wie wil stoppen met (te veel) drinken* (Amsterdam 2011).

Wijne, Mariëtte, *Lef*, [Columns Mariëtte Wijne \(lef-magazine.nl\)](#), laatst geraadpleegd op 7 augustus 2021.

Andere primaire literatuur en bronnen:

Bergsma, Stella, *Pussy Album* (Amsterdam 2016) e-book.

Broekhuis, Jessica, *Stop. Het verdriet van een verslaving* (Amsterdam 2016).

Coulter, Kristi, *Nothing good can come from this* (New York 2018) e-book.

Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren, www.dbnl.org.

Egmond, Michel van, *Kieft*, (z.p. 2014) e-book.

Keulen, Mensje van, *Neerslag van een huwelijk. Dagboek 1977-1979* (Amsterdam, Antwerpen 2018) e-book.

Knopper, Helen, *Met naam en toenaam* (Amsterdam 1986).

Literom, <https://scholen-literom-nbdbiblion-nl>.

Palmen, Connie, *Het drama van de afhankelijkheid* (z.p. 2017) e-book.

Pooley, Claire, *The sober diaries. How one woman stopped drinking and started living* (London 2017) e-book.

Rocca, Lucy, Sarah Turner, *The sober revolution. Women calling time on wine o'clock* (Abercynon 2013) e-book.

Ruebsamen, Helga, *Op Scheveningen* (Amsterdam, Antwerpen 1988) e-book.

St. Claire, Bonnie, *Kwam een vrouw bij de slijter* (z.p. 2021) e-book.

Vries, Vincent de, *Fernando Ricksen. Vechtlust.*, (z.p. 2015) e-book.

Whitaker, Holly, *Quit like a woman. The radical choice to not drink in a culture obsessed with alcohol* (London, Oxford, New York, New Delhi, Sydney 2020) e-book.

Wiener, L.H. ed., *Koningswater. Gedrenkte verhalen* (Amsterdam Antwerpen 2009).

Secundaire literatuur

Bel, Jacqueline, Thomas Vaessens (red.), *Schrijvende vrouwen. Een kleine literatuurgeschiedenis van de Lage Landen 1880-2010* (Amsterdam 2010) e-book.

Berridge, Virginia, *Demons. Our changing attitudes to alcohol, tobacco & drugs* (Oxford 2013) e-book.

Blok, Gemma, *Ziek of Zwak. Geschiedenis van de verslavingszorg in Nederland* (Amsterdam 2011).

Blok, Gemma, 'Beschavingsoffensief richt zich op hoger opgeleide, drinkende vrouw', *De Volkskrant* 19 november 2016.

Blok, G., *De roes als metafoor: Het debat over drank en drugs na 1800* (Maastricht 2018).

Blok, Gemma, 'Gender en gekte. Inleiding' in *Gender en gekte. Jaarboek voor vrouwengeschiedenis 30* (Amsterdam 2010) 7-17.

Campell, Nancy D., *Using Women. Gender, Drug policy and Social Justice* (New York, London 2000) e-book.

Chambers, Sophia E., Krysia Canvin, David S. Baldwin, Julia M.A. Sinclair, 'Identity in recovery from problematic alcohol use: A qualitative study of online mutual aid.', *Drug and Alcohol Dependence*, 174 (2017) 17-22.

Dehue, Trudy, *De depressie-epidemie. Over de plicht het lot in eigen hand te nemen* (Amsterdam, Antwerpen 2008) e-book.

Dekker, Rudolf, 'Egodocumenten en (literatuur)geschiedenis. Een inleiding', *Biografiebulletin* 3 (1993) 102-112.

Dekker, Rudolf en Gert-Jan Johannes, 'Het egodocument: stiefkind of oogappel', *Vooys* 17 (1999) 22-29.

Derrida, Jacques, 'The rhetoric of drugs', Michael Israel vert. in: Anna Alexander en Mark S. Roberts ed., *High culture. Reflections on addiction and modernity* (Albany 2003).

Doorman, Maarten, *De romantische orde* (Amsterdam 2004).

Donner, Marian, *Zelfverwoestingsboek. Waarom we meer moeten stinken, drinken, bloeden, branden en dansen* (z.p. 2019) e-book.

Dowsett Johnston, Ann, *Drink, the deadly relationship between women and alcohol* (London 2013) e-book.

Eriksen, Sidsel, 'Alcohol as a gender symbol', *Scandinavian Journal of History*, 24 (1999) 45-73.

Erp, Nicole van, Attie van der Meulen, *Factsheet Stigma en Verslaving. Een uitgave van Verslavingskunde Nederland* (2017) [Trimbos.nl | AF1601: Factsheet Stigma en Verslaving](https://www.trimbos.nl/AF1601: Factsheet Stigma en Verslaving)

Ettorre, Betsy, 'Women and drunken sociology: Developing a feminist analysis?', *Women's study Int. Forum*, 9 (1986) 515-520.

Etty, Elsbeth, *Dames gaan voor. Nieuwe Nederlandse schrijfsters van Hella Haasse tot Connie Palmen* (Amsterdam 1999).

Furedi, Frank, *Therapy Culture. Cultivating vulnerability in an uncertain age* (London 2004) e-book.

Glaser, Gabrielle, *Her Best-Kept Secret. Why women drink – and how they can regain control* (New York 2013) e-book.

Gorp, H. van e.a., *Lexicon van literaire termen* (Leuven 1996).

Hennel, Kate, Maria Piacentini, Mark Limmer, 'Exploring health behaviours: understanding drinking practice using the lens of practice theory', *Sociology of Health & Illness*, 42 (2020) 627-642.

Hermann Herlinghaus ed., *The Pharmakon. Concept Figure, Image of Transgression, Poetic Practice* (Heidelberg z.j.) e-book.

Jamison, Leslie, *The recovering. Intoxication and its aftermath* (London 2018) e-book.

Jellinek.nl, *Alcohol & Drugsinfo*, 'Welke opvattingen zijn er over verslaving' (2021) [Verslaving - Jellinek](https://www.jellinek.nl/verslaving), laatst geraadpleegd 10 januari 2022.

Kahn, René, *Op je gezondheid? Over de effecten van alcohol* (z.p. 2016) e-book.

Kelly, J.F., K. Humphreys, M. Ferri, 'Alcoholics Anonymous and other 12-step programs for alcohol use disorder', *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 3 (2020).

Labrie, Arnold, 'De roman als historische bron', *Groniek*, 156 (2003) 405-415.

Lacroix, Alexandre, *In drank ten onder. Schrijvers en alcohol* (Parijs 2001).

Laing, Olivia, "Every hour a glass of wine' – the female writers who drank", *The Guardian* 13 juni 2014.

Laing, Olivia, *The trip to Echo Spring. Why writers drink* (Edinburgh 2013) e-book.

Meier, Petra Sylvia, Alan Warde, John Holmes, 'All drinking is not equal: How a social practice theory lens could enhance public health research on alcohol and other health behaviors', *Addiction*, 113(2) (2018) 206-213.

Meulenbelt, Anja, Anke Wevers, *Vrouwen en alcohol* (Amsterdam 1994).

Missinne, Lut, *Oprecht gelogen. Autobiografische romans en autofictie in de Nederlandse literatuur na 1985* (Nijmegen 2013).

Moor, Wam de, 'Aandacht voor de autobiografie. Een constante lijn in *Biography*', *Biografiebulletin* 6 (1996) 131-139.

Musschoot, Anne-Marie, 'Het gekoesterde ego. Autobiografisch schrijven het einde van het millennium', *Ons Erfdeel*, 42 (1999) 61-73.

Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2020. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Ministerie van Justitie en Veiligheid, Trimbos Instituut, Netherlands Institute of Mental Health and Addiction (Den Haag 2021).

Nicolai, N.J, 'Chronische stress, sekse en gender', *Tijdschrift voor psychiatrie*, 51 (2009) 569.

Nolen-Hoeksema, S., 'Gender differences in risk factors and consequences for alcohol use and problems', *Clinical Psychology Review*, 24 (2004) 981–1010.

Oksanen, Atte, 'Female rock stars an addiction in autobiographies', *Nordic studies on alcohol and drugs*, 30-1 (2013).

O'Reilly, Edmund B., *Sobering Tales. Narratives of alcoholism and recovery* (Amherst 1997).

Paasman, Riet, *Leven in letters. Autobiografieën van Nederlandse schrijfsters* (Amsterdam 1996).

Raine, Pamela, *Women's perspectives on drugs and alcohol* (Abingdon, New York 2001) e-book.

Rotskoff, Lori, *Love on the rocks, men, women, and alcohol in Post-World War II America* (North Carolina 2002) e-book.

Sijthoff, Sigrid, *Proost! Voor wie niet stoppen wil met drinken* (Amsterdam 2021) e-book.

Sinclair, Julia M.A., Sophia E. Chambers, Christopher C. Manson, 'Internet Support for Dealing with Problematic Alcohol Use: A Survey of the Soberistas Online Community', *Alcohol and Alcoholism*, 52 (2017) 220-226.

Slingerland, Edward, *Drunk. How we sipped, danced and stumbled our way to civilization* (New York 2021) e-book.

Smith, Sidonie, Julia Watson, *Reading Autobiography. A guide for interpreting life narratives* (Minneapolis 2010) e-book.

Soeting, Monica, 'De vorm is de vrouw. De autobiografie als literaire tekst', *Biografiebulletin* 7 (1997) 113-120.

Stel, J.C. van der, *Drinken, drank en dronkenschap. Vijf eeuwen drankbestrijding en alcoholhulpverlening in Nederland* (Hilversum 1995).

Stepney, Melissa, 'Vrouwen, alcohol en ambiguïteit', *Agora*, 26 (2010) 6-9.

Stevens, Herman, *Het sterke geslacht. Over vrouwen in onze literatuur* (Amsterdam 2018) e-book.

'Cijfers alcoholgebruik volwassenen', *Trimbos Instituut*, [Expertisecentrum Alcohol | Cijfers alcoholgebruik volwassenen \(trimbos.nl\)](https://www.expertisecentrumalcohol.nl/cijfers-alcoholgebruik-volwassenen), laatst geraadpleegd op 6 augustus 2021.

Trimbos.nl, *Alcohol en psychische gezondheid*, 'Stoornissen in het gebruik van alcohol volgende de DSM 5 (V) (2019), [Expertisecentrum Alcohol | Stoornissen in het gebruik van alcohol volgens de DSM 5 \(V\) \(trimbos.nl\)](https://www.expertisecentrumalcohol.nl/stoornissen-in-het-gebruik-van-alcohol-volgens-de-dsm-5-v), laatst geraadpleegd op 10 januari 2022.

Waal, Margot de, *Vrouwenlevens. Honderd jaar vrouwen over hun levens* (Amsterdam 1995).

Wilsnack, Sharon C., Richard W. Wilsnack, Lori Wolfgang, 'Focus on: Women and the cost of alcohol use', *Alcohol research*, 35 (2013) 219-228.

